МФIII
894.342
Ж-27
PR

يالالار كىتەب قاناسى

Шамеев
ОТІРІК

يازغان: جانسۇگۇر ۋلى ءىلمياسۇ

وتىرىك

34

(ەل ادەبيەتىنەن جيناق)

ОТІРІК

كەڭەس وداعىنداعى ەلدەردىڭ كەندىك باسباسى
ماسكەۋ ـ 1927 جىل

بالالار كتەب قاناسى

جيناعان: جانسۇگۇر ۇلى ءىلياس

894.342-1
ЭЕ 27
ЦЕНТР. ГОСКЕЛДЕТЕЛА РСФСР
Инв. № 73134.

وتىرىك

(ەل ادەبيەتىنەن جيناق)

Т. Г. Б.
923.

كەركەس وداعنداعى ەلدەردىڭ كىندىك باسباسى
ماسكەۋ ـ 1927 جىل

Главлит № 81720
Тираж 4500 экз.
зак. № 519

РК
11684 МФ
Гос. рес. библиотека
1335405
КССР им. А. С. Пушкина
Р К
9442

جمیناؤشدان

بۇل جمیناق ەل ادەبیەتىنىڭ بەلگىلى ىبىر ءتۇرى - وتىرىك. وتىرىك ولەڭ، وتىرىك ەرتەگى، وتىرىك ایتىس، وتىرىك ماقتان تاعى - تاعىلار.

ەل ادەبیەتىنىڭ بۇل ءتۇرى بۇل كۇنگە شەيىن جىينالىپ، باسىلىپ جاريەلەنىپ شىقباي جاتقان قازىنا (وتىرىكتەن ا. دىيباىىپ جىيناعىندا تام ــ تۇمداب ۇشىرايدى، جانە ىرادلوپ جىيناعىنان الىپ قىر بالاسى تاشكەندە شىققان «جاس ــ قايىرات» جورنالىنا ىبىر ازىراق وتىرىك باستى). ىبىر - اق ەل ىشىندە وتىرىك از ەمەس، وتىرىك وراسان كوپ. قازاقتىڭ وتىرىك ولەڭ، وتىرىك ەرتەگى دەگەندەرى ىراسىندا كەنەۋى جوق بوسقا وتىرىك ەمەس؛ وتە شەبەرلىك بەن، ءتىلدەڭ ورامدىلىعى مەن وزگەشە وگدەلگەن ىسوز. تۇرمىس قۇبىلىسىنداعى قۇنارسىز نارسەنى داردايى قىلىپ، ويدان وراق ورىپ، قىردان قىسىراق ماتاپ بولمىسىز نارسەنى الدەنەگە ۇقساتىپ، داندايىستىپ تىڭدا ۇشىنىڭ سىلەكەيىن شۇبىرتقان وتىرىك ەل جانىنا جاقىنايتۇن ءجاي ىسوز بولسا بەلگىلى ىبىر ءتۇر الىپ «ەل ادەبیەتى» بولماسىدا ەدى. ەل بۇل كۇنگە شەيىن ساقتاماسىدا ەدى. وتىرىكتىڭ ءومىر كىلتەگىنە ۇقساستىعى بولماسا ەل ادەبیەتىنىڭ بويىنا سىڭىپ سىدە ەدى. جوق، وتىرىك ەل ادەبیەتىنىڭ ىبىر

مؤشەسی. وتىرىك ادەبىيەتتە ءومىر كوب. سالعاستىرىۋ بار. سقاق مول. ءار جانىۋاردىڭ، ءار ايتىلعان نارسەنىڭ تۇرمىسقا بايلانىسى بار. وتىرىك ءوز مانىسىندە نە ىرشىلىكتىڭ شىن جاڭعىرىعىنا، نە كوڭىلدىڭ كۇيىن جامىراتاتۇن «كوكسەۋ» گە بايلانىسىپ وتىرادى. ايتالىق:

– بىنەلىك بەن ماسانى قۇدا قىلىپ،
بىنەلىكتىڭ ۇستىنە شەكپەن جابتىم.

بىا قازاقتا قۇدالىق بار؛ ونىڭ اراسىندا جۇرەتۇن دەل-دال بار؛ قۇدا كىمىت كىيەدى؛ ات مىنەدى؛ شاپان جامىلادى. سوندىقتان وتىرىكتەگى بىنەلىك دە شەكپەن جامىلىپ، كىمىت كىيىپ، جامباس جىبىتۇن جاڭىن قۇدا بولىۋعا ىلايىق.

اكەسىنە اس بەرىپ جاتىر دەكەن...
– كوبەلەكتىڭ ۇيىنە كىرىپ كەلىپتىم

اريىنە قازاق ايتقان سوڭ كوبەلەك دە اس بەرەدى. اس بەرىۋ ادەتى كوز اشا كورگەن مۇرا عوي. كوبەلەك «اتاۋسىز» نەگە قالسىن. ءمىنى بۇل جالپى ەلدى بىيلەگەن سالت-سانانىڭ ادەت نانىمىنىڭ جارقىنشاعى.

– كەنەگە كەجىم جاۋىپ بەستى ات قىلدىم،
بەتەگەنى بەس جارىپ كەلساپ قىلدىم.
بوز تورعايدىڭ شۇۇداسىن كۇزەپ الىپ،
كۇندىز– ءتۇنى ءىىرىپ بەس قاپ قىلدىم.

مۇندا نە؟ كەجىم جاۋىپ ماپەلەپ ات كۇتەتۇندىك؛ جىلقى مەن كەنەنى شابىس جاعىنان سالىستىرعاندىق؛ اعاشتان كەلى –

كەلساب جاساب (قازاقتىڭ وزىنشە قول ونەرى)، تۇيە كۇزەب، ئجىبىن ئىيىرىب قاب قىلاتۇندىق. تاعى تىرشىلىك قىستىرىندىسى. كەسىب ئتۇرى، ئومىر بەلگىسى سۇۇرەتتەلەدى، شارىۋا نگىستى كوكسەلەدى، ادەيى سولاردى كوزىنگە كورسەتىۋ ئۇشىن كەنە مەن بوز تورعايدى كەجىمدەب بابتاب كۇزەب اۇرەلەنەدى.

تاعى دا:

اۇىرى بۇل دۇنيەنىڭ ۇرگەن قارىن،
جالعىز ءوزىم كوتەردىم سونىڭ ءبارىن.
توستەب بارىب تۇيەمە قويعانىمدا،
كوتەرە ـ الماي جىعىلدى اتاندارىم.

نە؟ ـ كۇلىكى؛ جان الدانىشى؛ وي سەرگەكتىگى...

اسىرەسە وتىرىكتەگى مل قۇلاعىنا جاققان نارسەدە، ءبىزدىڭ كەرەك قىلاتۇنىمىزدا قارا ءسوز بەن ورامدى، مايدا ايتىلعان بەينەلەر. وسىندا كىرگەن مەيىرمانىنىڭ وتىرىگىندە:

ـ توبىعى توعىز قارىس قازانداي بار...

. . . . . .

ـ قاقپان بەل، قامىس قۇلاق، بوكەن مويىن
اعى بار الاقانداي توبىعىنىڭ.

. . . . . .

ـ ءانجانىنىڭ جالى مايدا جىبەگىندەي.
قول ەتى جولبارىستىڭ جۇرەگىندەي...

دەگەن سەكىلدى ادەمى سۇۇرەتتەردە ۇشىرايدى.

ـ جاؤبر كەر بىيەگە جەل ـ قوم ەرتتەب،
ءبىر جاعىن جەل قومىنىڭ قىل مەن كوكتەب،
ساۋدەگەر سارت كەب قالدى ماتا جۇكتەب.

دەگەن سەكىلدى كەزىندەگى تۇرعىلاس قالدقتىڭ كەسىپ تۇرىندە، الىس ـ بەرىس ىرەتىندە جەتى سۇۋ قازاعىنا قاشقار، قوقان جاعىنان جامىراي قابتايتۇن ساۋدەكەس كاپىتەلدىڭ جىل قۇستارى قورجىندى قىدىرماشىلارىنىڭ ەل ارالىسىنا توتىياىن، كۇشالا، تامىرءدارى، قىزىل جۇيىرىك، قالامىر، بۇرىش، سارى بۇعا، بوز بۇعا، قۇم جەمىل، جەم ـ جەمىل دەب تاراتاتۇن ءدارى ـ دارمەكتىڭ جايىندا مەيىرمان ايتا كەتەدى. كۇنىندە ءبىزدىڭ وتىرىكتەن، ەرتەگىدەن، ەل ادەبىيەتىنەن توبشىلايتۇنىمىز وسىندايلار بولماق.

جوعارىدا ايتتىم: وتىرىك ەل ادەبىيەتىنىڭ وزگەشە وگىدەلگەن كورىنىسى دەب. شىنىندا ءبىزدىڭ ەل ادەبىيەتىندە وتىرىك ارالاسىپ اجارى كىرگەن ءسوز بارما؟ ەل ادەبىيەتىنىڭ بارىدە وتىرىككە، جەلدىرتپەگە، جەل ـ وكپەلىككە شىرماۋىقتاي شىرمالعان. قوبىلاندى، تارعىن، سايىن، شورا، الپامىس سىقىلدى باتىرجىرلارىنىڭ باسىنان باقايىنا شەيىن اعىپ تۇرعان وتىرىك. تاۋدى ـ تاستى ءتورت تۇياق بەن جۇندەي ءتۇتىپ، توزاڭداي توزدىرعان، ۇشا بەرگەن قۇستىڭ كوتەرىلگەنشە بەلىنەن قىرقا اتتاي تۇسكەن، بەسىندە قازان قالاسىنا شاۋىپ بارعان قوبىلاندىنىڭ تاي بۇۋىرىلى وتىرىكتىڭ، كوبىتىرمەنىڭ دەگەنى ەمەس پە؟ مۇندا شاۋىپ وتىرعان بۇۋىرىل ەمەس، كوكىل، ءسوز عوي. مىقتاسا قوبىلاندىنىڭ

تاي بۇۋىرىلى ايتەۋىر باتىر ارناب تاقىمنا باسىب ممنگەن بەلدى ئىبىر جۇۋان تۆعىر شىعار. ئىبىراق قوبىلاندى قازانغا بۇۋىرىل شولاق بەن جىلا قونىب ايا ئگداب باربىتى دەسە ونىڭ نە ئىدام ـ تاتىمى قالار ەدى. ەلگە ەرتەگى بولماس ەدى. بۇل كۇنگە شەيىن ەل ساقتاماي الدە قاشان قوبىلاندى اڭگىمەسىن جوعالتار ـ ەدى. ئانى، اقىننىڭ اقىندىعى سوندا ـ سۇلۇ سۇۋرەت كەسەك بەينە مەن ەلگە ئسوز سىڭىرتە الۇىندا.

سوندىقتان وتىرىكتى قازاق ادەبىيەتىندە وزگەشە ئۇڭ، كەلەسىدە كىيەتۇن ەل اۇقىمىنىڭ ئوزى پىشكەن تون دەۋىمز ئتىيستى.

ارىينە وتىرىكتىڭ دە وتىرىگى بار. ونىڭ شىندە قۇنارسىز، جالعىز تىيىنعا تۇرمايتۇنى بار. ونى جىيناب آۇىرەدە بولۇ كەرەك ەمەس. جانە بار وتىرىك بۇل عانامەس. بۇل مىڭنان بىرىدە بولماس، وتىرىك دە كۇنىندە كۇبىدى؛ زامانىندا بالالادى.

بۇرىن وتىرىكتى ايتۇ ۇلكەن ماقتان دا، ماقسانتدا بولعان. وتىرىكشىلەر باسەكەلەسىب بايگەگە تۇسسكەن، ايتىسقان، ۇلى جىيىندا ەل ەن ـ جارلاسىب بۇلاردى اقىندارداي جارىسقا سالعان. ادەيى ەل قىدىرىب وتىرىكتى تاراتقان بەلگىلى وتىرىكشىلەر بولعان؛ بۇلار اسقان «سۇۋايت» دەگەن اتاققادا بىە بولعان (ماسەلەن: وسىنداي بعاي مەن سعاي). ارىينە مۇنى تۇۋعىزعان ەل ئومىرىنىڭ، قوعام قۇرىلىسىنىڭ جاعدايى. ئومىر كۇيى، شارىتا شارتى. قول بوستىق؛ جۇمىس جوقتىق. اي دالادا اڭداي، اسىانداعى قۇستاي تابىعات قۇشاعىندا بولەنىب وسكەن ەركىن ەركەلىك. بۇل جاعدايلار ئوز داۇىرىندە كۇشتى كۇي، اسەم ئان، وزگەشە

وتىرىكتەردى تۇۋعىزىپ كەتتى. ئىراق ەل زامان تاۋقىمەتىن تارتىپ، كەسىپ تۇرىندە وزگە ورىسكە اۋستى. جان باعىۋ دالباسىنا بۇرىنعىدان بەل بايلاپ بەلسەندى كىرىستى. ئاۋ ساۋىق اڭگىمە سىياقتى كوڭىل ەرمەكتەرى ەكىنشى كەزەكتەگى شەگىندى. ئىر «اتقا مىنەر»دەن باسقا قولى بوس قازاق شاعىندالىپ، بارلىعى شارىۋا ادامى بولۋعا ىنالدى. وسى كۇن ەگىن سالاتۇن ەلدەن كورى مال باعاتۇن كوشپەلى ەلدىڭ ئىسىزقۇۋار، اڭگىمەگە ئۇيىر بولاتۇندىعىن ار كىم ابايلايتۇن شىعار. ئىمىنى ئىسۇيىتىپ بۇرىنعى كۇندە ەل اۋزىندا ۇزدىكسىز ايتىلاپ ەرەتۇن وتىرىك ەدەبى شىعارىۋشىلار قوجىراپ تاۋسىلۋعا ىنالدى. باباعدايى كوڭىل الدانىشى، جان ەرمەگى ئۇشىن وتىرىك ايتاتۇن اۋىلدا بۇل كۇندە مىڭ كىم جوق. وتىرىكشى ـ ەندى كۇلكىگە ىنالىپ بارادى. بۇل ئومىردىڭ ۇلى زاڭى. ەندى ەلدە ساقتالىپ قالعان وتىرىك تامىزعىن جىيناپ قالىۋ قالام بىلگەن قازاقتىڭ مىندەتى بولدى.

مۇنداعى جىيناعان وتىرىكتىڭ بارىدە جەتى سۇۋداعى البان، سۇۋان، نايمان، جالايىر، دۇۋلات سەكىلدى ەلدەردەن جىيناعاندار. ادەبى سوڭىنا ئتۇسىپ ەل ارالاپ جىيناعان نارسە ەمەس؛ 1920 ىنشى جىلدان باستاپ شىعايى كەلگەن ادامنان سۇراستىرىپ جازىپ الىنا بەرىلگەن. كوبىن الماتىداعى قازاق ىنستىتۇتىندەگى جوعارعى ايتىلعان ەلدەردىڭ بالالارىنان الىپ تولىقتىردىم.

ەل ادەبىيەتىن سوڭىنا ئتۇسىپ جىيناۋشىلارعا بەلگىلى: ئىبىر ولەڭدى، ئىبىراندى، نە ەرتەگىنى ئارەل، ئار ۇرىۋ، ئىبىتى ئار كىسى وزىنشە نە ارتىلتىپ، نە تارتىلتىپ باسقالاندىرا بەرەدى. وسى

وتىرىكتى جىيناغاندادا مەن سول كۆيگە ۇشرادىم. مىسالى: ئىبىر مەيىرمانىڭ «شىبىن» دەگەن وتىرىگىن ماغان ايتقان، جازىب بەرگەن كىسىدەن بارلىغى 12 كىسى. ونىڭ البانى دا، سۇۋانى دا، نايمانى دا، دۇۋلاتى دا بار. ئىبراق سونىڭ بارلىغىنىڭ ئاۋىر ايتقان ئىبىر ەكەۋىن نەگىزگە الدىم دا، وزگەسىن سونىڭ ماڭايىنا تەردىم. ئىسۇيتىب بۇل جىيناغانىم وزىمشە سوندايلاردىڭ تاڭدامالىسى.

وتىرىكتىڭ، ئىسوزدىڭ، ەل ادەبىيەتىنىڭ بارى دە باسندا مەيىرمان سەكىلدى، بولماسا بۇقارجىراۋ، جىيرەنشە، ابايسەكىلدى ئىسوز تابقىر ادامنىڭ ايتقانى. كەلە ـ كەلە ەن تاڭباسى جوعالىپ بۇرالقى مالدىعى كەتىپ ەلدىڭ قوراسىنا ئىسىڭىپ كەتكەن. مىنا جىيناقتاعى اڭگىمە، ولەڭدەردىڭ ئىبرلى ـ ەكىلىسى عانا بولماساكوبى يەسىز، ەن تاڭباسىز ادەبىيەتتەر.

ەل تىرشىلىگىنىڭ وتكەندەگى، كەلەسىدەگى ايناسى ادەبىيەت. ەل ادەبىيەتىندە وتىرىك وزگەشە ئۇرلى اينا. ەل ئومىرىنىڭ بارلىق تارماعىن اشىپ الدىڭا جايا تۇن ادەبىيەت بۇل كۇندە جىيناۋعا مۇقتاج. سول وي مەن كىشكەن تاي ـ بولسادا وسى جىيناقتاعى وتىرىكتەن وزگەشە كورىندىتۇن قوعام قۇرىلىسىنىڭ، سالت ـ سانانىڭ جارقىشاعىن شۇقىلاپ زەرتتەۋگە، ادەبىيەتكە، ەل ومىرىنە بەلگىلى باعىتى بار تاباندى كوز قاراس تۇۋعىزىۋعا دەرەك نىردەيتۇندەرگە «ەل قازىناسى» دەپ ەڭبەك قىلدىم. بۇل جىيناقتىڭ تۇبىكى ويى. تۇبىكى ورنى.

ەل وتىرىگى ـ ۇلكەندەردەن كورى بالالاردىكى، بالالار ادەبىيەتىنە چاتادى. بىزدە بالالار ادەبىيەتى ئالى جاسالماي جاداعاي چاتىر،

وسیلۂ دلدار

بالالار جانىنا جاعىمدى جاڭا كىتەبتەر جوققا تاندىق. جاسالعاندادا تابان ناسى، تابالدىرىعى اۋىر ادەبىيەتتىڭ ۇلگىسى مەن ءوسۋى ءتىيىس. ولاي بولسا بۇل جىينا قتىڭ جارىققا شىعۋى مەن تىيە- تۇن قولعابىسى قوراش بولمايدى. ەرمەك ۇشىندە، ەڭبەك ۇشىندە بالالار ادەبىيەتىنىڭ بۇگۋندەدە، بولاسىدادا جاماۋىنا جارايدى. مەكتەبتەرىنە ءتىل ساباعىندا، ايماق تانىتۋدا، بالا باۋلىۋعا باس بىلىگى مۇعالىمدارعا بۇل جىيناق ءبىر قاتار دەرەك بەرەدى. وسى وي مەن بۇل كىتەبشە بالالارعا بەيىم جازىلدى. وتىرىكتەن باسقا، وتىرىككە سىبايلاس جىيناق ايماعىنا قوسىمشا ىرەتىندە وت باسىندا ءى بالالار ءسوزى، قىسقاشا بالالار ەرتەگىسى، ۇساق اڭگىمەشەلەر تىركەلدى.

اۋىز ايتىپ ات سالىسقان، جازىپ بەرىپ جاردەمدەسكەن ازاما- تتارعا العىس ايتام.

ءىلىياس

ماسكەۋ

1926 جىل، 14 جانىبار.

وتەرىك ولەگدەر

ايتتىم‌دا وتىرىك ولەگ جۆرتقا جاقتىم
قوي قىلىب قۆمىرسقانى جازداي باقتىم.
ايىسرىن شەگىرتكەنىڭ ۆستاب ءمىنىب
قوي تاستان ادىر ـ ادىر تۆلكى قاقتىم.

مەن ءوزىم جاس كۆنىمدە تىرنا باقتىم
تىرنامدى سەمىرسىن دەب قىرعا باقتىم.
بالىقتىڭ باسى، اياعىن تۆگەندەۆگە،
بىلەدە بىتكە ءمىنىب ءۆش جىل اقتىم.

مەن ءوزىم جاس كۆنىمدە قارعا باقتىم.
قارعانى سەمىرسىن دەب جارعا باقتىم.
مەشىن جىلى اق سۆيەك ۆلكەن جۆت بوب
اربەسنا قارعانىڭ جابىۆ جابتىم.

مەن ءوزىم جاس كۆنىمدە قارعا باقتىم
اربقتاب ءار قارعاما جابىۆ جابتىم،
جەلدى كۆنى جەتەۆى جەلدەب كەتىب،
باقاناستىڭ تۆبىنەن ارەڭ تابتىم.

قارعام جەرىب شبەدى سۆۆىن قاقتىڭ.
سۆۆى قىلدى قاشقتىق بەل بۆلاقتىڭ
اق وزەكتەن بىنە مەن قۆدىق قازىب،
كۆندە ءۆش ۆۆاق قارعامدى سۆۆعا جابتىم.

شىمشىقتىڭ شىلىم قىلدىم تۆۆ باسىنان.
بوز تورعاي شىلبىر قىلدىم شۆۆداسىنان.
كوبەلەكتىڭ قاناتىن كوپىر قىلىب،
تەكىزدىڭ وتە شىقتىم تۆۆراسىنان.

كوبەلەك تۆۆماي جاتىب ءۆيىن كوردىم.
بالىقتىڭ سويماي جاتىب مىيىن كوردىم.
وزگەم وتىرىك بولسادا وسىنىم شىن،
استىما تىشقان ءمىنىب تۆيە ونگەردىم.

كەلەمىن وزەن قۆلداب ماسانى ايداب.
ۆركىتتىم بىنەلىكتى اداعايلاب.
بولعاندا قۆرمان ايتى قىز قۆۆامىن،
اساۆىن بۆگەلەكتىڭ جەمگە بايلاب.

ايتىمدا وتىرىك ولەڭ جەلدەي ەستىم،
ۆستاب اب قوس قۆلاننىڭ مۆرنىن تەستىم،
بولسادا وزگەم وتىرىك وسىنىم شىن،
جۆك ارتىب بەس قوگىزعا تۆندە كوشتىم.

ایتتمدا وتمرمك ولەك جەلدەب كەتتم.
سوكمنان كوبەلەكتى كەل دەب كەتتم.
اساۋدن بۋگەلەكتىك ۋستاب ءمنىب،
استما بەس قاب ءبىداي تەگدەب كەتتم.

بۋگەلەك ەرتەك ەرتە پىسقىرىب ءجۋر،
تاقىمعا تامان تاۋدى قىستىرىب ءجۋر،
وزگەم وتىرمك بولسادا وسىنىم شىن،
موينىندا بۋگەلەكتىك بەس قۋرىق ءجۋر.

ۋلكەنى بۋ دۋنيەنىك ماسا باتىر.
ماسا باتىر ءبىر تاۋدى قاشاپ جاتىر.
ءبىرماسانىك سەمىزىن سوندا كوردىك.
الپىس ەكى تاباققا جاساپ جاتىر.

اۋىرى بۋ دۋنيەنىك ۋرگەن قارىن.
جالعىز ءوزىم كوتەردىم سونىك ءبارىن.
كوتەرىپ توستەپ بارىپ قويعانىمدا،
كوتەرە ـ الماي جىعىلدى اتاندارىم.

جىلاندى جولدا جاتقان تاياق قىلدىم.
تاسباقانىك سۋيەگىن اياق قىلدىم.
شەگىرتكەنىك ايعىرىن شەرتىپ ءمىنىپ،
قوسباستان ۋىيرىنە ساياق قىلدىم.

ایتتم‌دا وتمرلك ولەك ەلگە جاقتم.
قایمرب، کوبەلەکتی کولگە جابتم.
بینەلىك بەن ماسانی قۆدا قىلب،
ۆستىنە بینەلىکتىك شەکبەن جابتم.

ایىل قىلدىم جىلاننىك جونىن مىلەب،
کوبەلەککە ءجۆرەکەن سونا کۆیلەب.
سول سوناننىك ایمىرىن نزدەب جۆرسەم،
ءبىر توعایدا ءجۆرەکەن تۆیەسۆیرەب.

بینەلىککە مىندىم‌دە سونا تۆۆدىم،
ءۆش کۆن تۆنەب سوناني قونا قۆۆدىم.
ەندی جەتتىك دەگەندە بینە سىنىب،
ەندی بینەلىك مىنبەسکە توبا قىلدىم.

توسکی تارتبام جىلاننىك ۆیەگىنەن،
ءتىس شۆقشىم شىرکەیدىك سۆیەگىنەن،
ار جاقتاعی ارانی التاي قۆۆىب،
جاڭا قایتىب کەلەمىن تۆنەۆگىدەن.

ارتىشقاننىك تىسىنەن بالتا ەتکەمىن.
باس تەرىسىن باسباقشا قالتا ەتکەمىن.
کوبەلەکتىك قاناتىن کوپىر قىلىب،
ادام وتبەسي داریاداني التي وتکەمىن.

اته‌یی سونا ده‌گه‌ن کاپره‌که‌ن،
قۆمرسقا ءبر تالاي جان باتره‌که‌ن.
ۆینه کوبه‌له‌کتك کمرب که‌لسه‌م
اس به‌رب اکه‌سنه جاتره‌که‌ن.

اسنا تامام سونا تویعان ه‌که‌ن.
قرىق وگز، الپس بىيه سویعان ه‌که‌ن.
اسنان که‌شه بارب بۆگۆن که‌لدىم،
به‌یىت قىب الاتاۆدى ویعان ه‌که‌ن.

که‌له‌دى منا جاقتان توبتى ماسا،
بىره‌ۆنىك تۆمسىمى ته‌مىر اسا.
جه‌گه‌نگه ه‌بته‌ب ـ سه‌بته‌ب تاماق جوق‌با؟
ه‌ت شىقتى ه‌لىۆ تاباق ءبىر توگاشا(1).

که‌نه‌گه که‌جىم جاۆىب به‌ستى ات قىلدىم.
به‌ته‌گه‌نى به‌س جارىب که‌ل ـ ساب قىلدىم.
بوز تورعایدىك شۆۆداسىن کۆزه‌ب الىب،
کۆندىز ـ ءتۆنى ءبىرىب به‌س قاب قىلدىم.

کوبه‌له‌کتىك کونه‌کته‌ي مایىن الدىم.
ءتورت ه‌لى ۆىه‌گىنه‌ن ایلي الدىم.

---

1) تورعاي.

اتم سیگەن جەرننەن کول تۆرعزىب،
کولدەنەگی قىرىق کەز جايىن الدىم.

جىبەردىم بەس ساۆسقان ۆرىجارعا[1]،
جانۆار ءبىرى جۆيىرىك، ءبىرى جورعا.
وزگەم وتىرىك بولسادا وسىنىم شىن.
جۆك قالدىم كەكىلىكتى بەس ءجۆز نارعا.

بودەنەمەن قايىردىم بولتىرىكتى،
باسىنا قاراعايدىڭ كول تۆرىبىتى.
وزگەم وتىرىك بولسادا وسىنىم شىن
ءبىر شالدى شىركەي تەۆىب ءولتىرىبتى.

ايدادىم جىلقى قىلىب وتىز تۆلكى.
بورسىقتى ۆستاب مىنسەڭ اتتىڭ مۆلكى،
شىندە توب كىسىنىڭ جىىسىب كەتىب،
قىلدىڭ عوي، ويباي قارساق، مەنى كۆلكى.

كۆمىستەن اق تىشقانعا تاعا قىلدىم،
تەرىسىن كورتىشقاننىڭ جاعا قىلدىم،
تەرىسىن سارماسانىڭ جىرتباي سويىب،
جىيىندىق ون بەس قارىس سابا قىلدىم.

---

[1]) ۆرجار — جەتى سۆۆدا وزەن، وسى كۆنى قالاشىق.

جیملسب توعمز جنگست کوتەره ـ الماي،
قلماسقا ەندی سابا توبا قلدەم.

جوعارتننان کەلەمن قۆلان اتسب،
قۆلا شولاق تشقاندی بۆلا گداتسب،
قۆلا ایصر مەن اکەلگەن قۆلانمله
اۆىل ـ ایماق بارلمی قالدی باتسب.

ارا مەن الا تاۆدا التی اي شابتم،
کور تشقاننك جوننان ایىل تاقتم.
کۆزگی قاردا کوبەگدەي جەمدەب ەمتسب،
جەتی وزەننك بویىنان تۆلکی قاقتم.

ایتتمدا وتىرىك ولەك قىزىق قىلدەم،
التی قۆلاش جىلاننان شۆجىق قىلدەم.
شاگاراقتا شاگقمیتا ەلسب تاستاب،
قىزدىك گوزىن شۆجىقتا قىزىقتردەم.

ماسا قىزىن بەرىبتی گوبەلەككە،
کۆیەۆ جولداس بولىبتی بۆگەلەكدە،
شاراناداان قارق قىلسب جىرتىس جىرتسب،
توي قىلسب ات شابتردی توگەرەككە.

ماسا قىزىن بەربىتى كوبەلەككە،
قارا شىبىن ءجۇربىتى جەڭگەلىككە،
توعىز سونا توي مالعا ايداب سويىب،
اق كىيىزىن ارتىبتى بىنەلىككە.

تومەنتىننەن كەلەمىن جوعارى ورلەي،
ءتورت قاب ولەڭ تەڭدەدىم اۋىزىن تۇيىرەي.
ءتورت قابىنىڭ ءبىرىنىڭ اۋىزىن اشسام،
اناۋ-مىناۋ قاشادى تونىن سۇيىرەي.

شىمشىقتىڭ شىلىم قىلدىم قۇۋ باسىنان،
بوز تورعاي شىدەر ءتۇيدىم شۇۋداسىنان،
ءبىر وزىمە قارايتۇن مىڭ تورعاي بار،
ەش كىم مەنىڭ باي دەمەس، ءبىر باسىمنان.

بوز تورعايدىڭ ءجۇزى ءجۇر جۇلماسىنان،
توقىيتۇعىن قاب-شەكپەن شۇۋداسىنان.
تورعاي تۇرىب قاتىنىم تۇيە نزدەيدى،
بولادى ەكەن ولاعى ۇرعاشدان.

ءبىيت ايتادى سىركەنى قاتىنىم دەب،
سىركە ايتادى جەيدەنى شاتىرىم دەب،
ءبىيت ولگەندە بۇل سىركە نە دەب جوقتار،
اق تىرناق بەن السقان باتىرىم دەب.

التننان اق قویانما قاقتم تاعا،
ءبر تشقاننان ءؤش تونما ءبشتم جاعا،
سؤؤیق سایین کیگه‌نده کؤیدره‌دی
که‌شکه ورانب جاتادی بالا ـ شاعا.

کمرپك شه‌شه‌ن

ءبر کؤنی جول جؤرتؤگه ویما الدم،
ؤزنندمی ءجؤز ءتورت که‌ز سویل الدم،
قمرق بؤتی که‌م قمرق قاداق قویدمك ءتن،
قمرا تؤؤراب ءبر جولا تویب الدم.

که‌رالا کمرپك شه‌شه‌ن ءمنب الدم،
بؤلدمرگه قامشمدی ءملب الدم،
قمرق به‌س تاقتا قاعازدان کییم جاساب،
قمرقا تؤیمه تاقتمرب کییب الدم.

ا، قؤدایلاب مال ایتب شقتم جولما،
وتمرمك جوق جاماعات تازاتکدا،
منگه‌نم کمرپك شه‌شه‌ن بولمانان سوك
ءرجگتکه قمرق کؤندمك جول قییمن‌با.

قمبلانی به‌تمه الدم قییساقتاتب،
کمرپك شه‌شه‌ن جورعالاید قییاقتاتب.

ەتىگىمنەن ومبى قار ساۋىلداتىب،
شاۋىب كەتىب بارامىن بۇرقاقتاتىب،

شاۋىب كەلەم داۋىلداي داۋىرلەتىب،
ءار اۋىلدىڭ يىتتەرىن شاۋىلدەتىب.
قىرق بەس كۇندىك ۇدايى ۇزاق جولعا،
قىرق بەس ساعات ىشىندە باردىم جەتىب،

ول جەردە ۇلى جىيىن توي بار ەكەن،
بايگەسىنە جەتى مىڭ قوي بار ەكەن.
كەرالانى قوسۇعا وسى تويعا،
جاكەڭدەدە ازعاناوي بار ەكەن.

اتى ايداۋشى ايدادى اتىڭ ءبارىن،
نان ساتتىرىپ قويىپتى سارتتىڭ ءبارىن.
ەكى قاداق، ءبىر مىسقال بالا تاۋىپ،
قوسىپ جىبەردىم بارسىن دەپ جانىۋارىم.

التى ساعات دەگەندە ايعاي شىقتى،
كەلە جاتىر كەرالام جالعىز ءتىپتى،
توبىنى جارىپ اتامدى اتاعاندا،
شىداپ شىققان شىبىن جان نەتكەن مىقتى.

سۆینگەننەن جا کەگنك تەرلەگەنی ـ اي!
ساۆعا باتر، ساۆعا دەب ەل کەلگەنی ـ اي!
ەکی ـ ەکدەن ۆلەسب بایگە قویدی.
ءوز مالمدی وزمە بەرمەگەنی ـ اي!

سوندادا ءتورت مك قوي مەن قالدم کەتب،
تویدان شعب ۆیمە کەلدم جەتب،
ۆیگە کەلسەم وك جاقتا ءبر بەسك تۆر،
سۆراماەدم ەش کمنەن سابر ەتب.

کەشەگی کۆن قاتنم جەرنك ەدی،
بۆکۆن بەسك کورەمن ەنب ەندی،
شوپلداتب بالامدی ءسۆیب تۆرمن،
بۆدا بولسا قۆدایدك بەرىۆی ەدی.

مال بوب کەتتی ءتورت مك قوي سونی مەنەن.
کەرالامنك بایگە العان جولی مەنەن.
کىرىمك شەشەن جایىنا جانە کەتتی.
کەلە اتىرمىز سول قویدك قوری مەنەن...

*
* *

ءبر وله‌گم بار ه‌دی ویعا که‌تتی،
ویداعی سالقتاعی تویعا که‌تتی.
ءبر وله‌گم ؤینه دومباي قونب.
ءلاق نزده‌ب ورسته قویعا که‌تتی.

ءبر وله‌گم بار ه‌دی شاتقا که‌تتی،
ءبر وله‌گم جؤگه‌ن اب اتقا که‌تتی.
ءبر وله‌گم جه‌یده‌سی توزب قالمب،
جه‌یده الام ده‌ب ساؤده‌گه‌ر سارتقا که‌تتی.

ءبر وله‌گم داربیعا که‌تتی قولدان؛
که‌لؤشی ه‌دی پؤل تاؤب وك مه‌ن سولدان.
ءبر وله‌گم سؤیدنگه(1) که‌تب ه‌دی،
توماجناي(2) قؤؤبتی ورتا جولدان.
بوزدی ءمنب، قارانی جه‌ته‌له‌ب اب،
امان که‌لدی بره‌ؤی ار ه‌ك زوردان.

(ومار به‌ك اقمننان)

---

1) ءسؤیدنی ـ قمتایدمك قالاسی. جارکه‌نت ؤیه‌زمنك قازاعی تام ـ تؤمداب 1920 ننشی جلداردا اتسکه‌زشلمك (کانترا باندی) قلعان قارسا گدا ایتلعان وله‌ك. اربینه وله‌ك جؤده‌گه‌ن وتمرك وله‌ك.

2) شه‌ك ارانمك کؤزه‌تي.

مه‌یر ما تشاؤ و شرح

مەيىرماننىڭ وتىرىگى

(مەيىرمان البان؛ قىزىل بورىك ئورىۋىنان. بۇكۇندە ئورپاعى الماتى ئويەزىندە، قىزىل بورىك بولىسندا. وتىرىك ولەگدى بۇركىتتەن باستاب، كەرى بىيە، توري قۇلىن، توري تايدى ايتىب، شىبىننان شعارادى).

بۇركىت

جاعالاي قۇر وزەكتى اۋىلىم قوندى،
ءۇي تىگىپ، جۇك جىيمانشا ىمىرت بولدى.
بىلتە قارا اسىنىپ الڭ نزدەدىم،
ۇيدە نەقىپ وتىرسىن مەكەڭ سورلى.

جاعالاي قۇر وزەكتى شىما سالدىم؛
تاڭما جاقىن ءبىرەلىك اتىپ الدىم.
بۇيىرەك ماين شىجىرتىپ ءىشىپ الىپ،
تاڭ قىلاڭدا مىزعامعا جاتا قالدىم.

نانباڭىز ايتقانىما بولسا جالعان؛
ساۋدالى ءسوزىم ەمەس ساتىۋعا العان.

كۆن شعاردا ويانسب دوگگه شقسام،
قيادا ءبر بۆركت تۆر ۆيا سالعان.

توعايعا قۆۆاندىمدا تۆسه قالدىم،
ۆزننشا ءبر قۆرىقشا كەسىب الدىم.
جەلمەي، جورتباي قيادان قۆستى الۆعا،
باسىنا بالاپاننىڭ تۆزاق سالدىم.

بالاپاندا بۆلقىندى اساۆدايىن.
تالپىنعاندا تالتا گداب باسا ـ المايمىن.
تاس قۆلاتىب، تاۆ بۆزىب تۆۆلاعاندا،
باقايدى(1) باسا ءسۆزدى باس ـ ماگدايىم.

✓ جانىۆار قۆس ـ اق ەكەن وسەتۆعىن؛
مەيىرماننىڭ قىرانى دەسەتۆعىن.
اياعى الپىس، توبشىسى توقسان قۆلاش،
البان ـ دۆۆلات جۆك ارتىب كوشەتۆعىن.

اسىلىن بالاپاننىڭ ءوزىم ءبىلدىم،
ەتەگىمە قۆنداقتاب ۆيگە ءجۆردىم.
ءتىل اۆزىم تاسقا بولسىن ساداعا دەپ،
دشمەن ءبىر مال ايتىپ ۆيگە كىردىم.

---

1) باقاي - تاۆدىڭ اتى.

قویمدی قوڭىر اقساق ایتىب سویدىم.
ٴشي قورشاب بالاپاندی قویىب قویدىم،
شعارماي شىب ـ شىرعاسىن تۇگەل اسىب،
بۇرکىتىكە ارقا ـ موینىن جەمگە قویدىم.

سىناتىپ بایتوعاشقا كەلگەن كۇنى.
بارەكەن ٴار جەرىندە بەلگى ٴجۇنى.
بۇل مەنىڭ شۇبارىما ٴقسایدی دەب،
جابىستى ماعان بەر دەب كۇنى ـ ٴتۇنى.

ەرتەكىنە اب شىعىب اڭعا سالدىم.
سالعان كۇنى ٴۇش قاسقىر، بەس تۇلكى الدىم.
كەلەسى كۇن ون قاسقىر، ون قارساق اب،
شارشاعان سوڭ تاڭ اسىب جاتىب قالدىم.

تۇسىمدە: تۇلكى العانىم ەسىمدە بار،
تۇلكىمە ەتىك ایىىن جەزىمى بار.
تاڭ اتقان سوڭ جورىتىپ ٴۇلكەندەرگە،
ٴبىر جاقسى ات مىنەسىن دەد جورىۇشىلار.

ٴارکىم ـ اق بۇل بۇرکىتىكە قولقا سالدی،
ون ەكی ـ اي ٴۇداي سالدىم جانىۇاردی.
ٴبىر ساياتتا شىركىنگە كوزىم ٴتۇسىپ،
قالشاسىنان قىىعانداي قاتىپ قالدی.

كەرى بىيە، تورى قۇلىن

اۇيلىم تۇرگەن كوكتەب، اسى جايلاب،
بەندەنى جۇرەدى ەكەن ءناسىب ايداب.
بوكتەرگە جازعا سالىم ءتۇسىب قونىب،
قوي قوزداب، اق شىقتى عوي، سۇتىكە قايماق.

اۇيلىم اسى جايلاب، تۇرگەن كوكتەب،
تۇرگەندى تۇتاسى مەن جۇرگەن كوكتەب.
جاۇىركەرى بىيەگە جەل ـ قوم ەرتتەب،
ءبىرجاعىن جەل ـ قومىنىڭ قىل مەن كوكتەب،
ساۇدەگەر سارت كەپ قالدى ماتا جۇكتەب.

قاسىنا ساۇدەگەردىڭ باردىم ەندى،
كوزىمدى كولىگىنە سالدىم ەندى.
قاراسام كەربىيەنىڭ ءارپى ءتاۇىر،
اتىما ايىرباستاپ العىم كەلدى.

قىزىقتىم كەربىيەنىڭ تۇلعاسىنا.
مىنەتۇن بەدەۇ ەكەن قىز قاسىندا،
جابىستىم ەايىرباس‌لە دەپ شاۇ جايىنان،
مەكەگىنىڭ بەرىپ كەت دەپ قۇلاسىنا.

سوگنان سارت بیسکتی بەری بەتتەب،
قۆلامدی ماقتاب تۆرمن تۆلیارەد دەب.
قومتىرىب ونی ـ مۆنی ۆستەۆنە،
ات بەرىب، ایىرباستاب الدىم ەبتەب.

اتمدا کاری ـ اق ەدی ءتسی کەتکەن.
سىرعاناب شىعا المایدی قىیا بەتتەن.
اتمدی اساماقتاب ۆستەۆنە،
ماتا الدىم، بەس قالامی، ەکی کوك بەن.

ءبىرءىشىم تامىر ءداری، قىرق کۆشالا،
قوس ۆۆس سارت سانادان قوستی ءجانا.
قىزىل جۆىىرىك، قالامىىر، موجىسی مەن،
مىنە، تۆىمە البتی قاتىن ـ بالا.

کوب ایتسام وتىرىکتی بولادی وسەك؛
اشىۆتاسی تاعی بارەکی کەسەك.
نارسەنی ونداي ـ مۆنداي قىلمالی ەسەب،
البتی اینا ـ تاراق کەلىن ـ کەشەك.

قۆلجاداي ءتىری اپىىىن، توتىایىن،
سارتىکتەنداا اسىردىم ساۆدا جایىن.
کەرىکتەي کەرىىەنی کەزىنە ایداب،
بەردی عوي دەب قۆۆانام ءبىر قۆدایىم.

سارت كەتكەن سوڭ ساۋدامدى ەسەبتەيمىن،
توتىيايىن، اشۋ تاس كەسەكتەيمىن.
كارى اتما جاس بىيە، بۇيىم السب،
ساۋدا سايىن سارتتى ءوستىب جەسەك دەيمىن.

ويلاسام بەس قالامى ودا ءبىر قوي؛
قىرق كۇشالا، تامىرەدارى ءبىر قوي بوب بۇلاي تۇرعوي.
اينا ـ تاراق، بىنە ـ ءجىب، قالامپىردى،
جىگىتتەر ونە بولار ەسەبتەي عوي.

جىگىتتەر ءجونى بولەك جاقسى مالدىڭ،
بۇل بىيەم اتدا بار دەب كوب قۇۋاندىم.
بار ەدى ءبىر ايىرىم وزىب جۇرگەن،
قوساقتاب ۇيىرىنە قوسا سالدىم.

بۇل بىيەم ماندام ەكەن سانى مەنەن؛
قۇيىرىمىن الدىم كۇزەب جالى مەنەن،
ماندامىن ءۇش قىيدىرىب جىبەرىپ ەم،
سولقىلداق قىستان شىقتى جالى مەنەن.

موينىنا جانىۋاردىڭ تاقتىم تۇمار،
مىنبەككە قۇلىنداتىپ بولدىم قۇمار.
سو جىلى التى اي قىستاي جىلقى باعىپ،
دەپ ءجۇزىمىن جانىۋارىم قاشان تۇۋار.

سو جلی جلقی باقتم جلقشی بوب،
کەربیەم ات تابار دەب کوکلمه توق.
ایمردیك ویرننه جەتب کەلسەم،
کەربیەم وشتی ـ کویدی زم ـ زیا جوق.

جەلنی کەر بیەنك تولمان ەکەن،
جلقشی ءبر اوبلما قونمان ەکەن.
کونی بورین ارقانداب باعب الماي،
مەنەن‌دە ءبر قاپستمق بولمان ەکەن.

جەلنی کەر بیەنك جەتکەن ەکەن،
جلقشی ءبر اوبلما کەتکەن ەکەن،
باسما کەر بیەنی بایلاب جاتباي،
مەنەن‌دە ءبر داداندىق وتکەن ەکەن.

جەلنی کەر بیەنك جەتکەن ەکەن.
جلقشی ءبر اوبلما کەتکەن ەکەن.
جوگمرتب توری ایمر مەن ءبزبن شالسام،
شەلەکتی 1) باسا کوکتەي وتکەن ەکەن.

ءبر ایمرىم قور جورگەن سالماي توقدم،
بایقاوشی ەدىم تاس باسما تویاق وتمن.

1) شەلەك ـ بەلگە تویاتون وزەن، ورىسشا "Чилик" دەيدى. باسندا «شلك» شعار. ءبر اق وسى كون ءل «شەلەك» دەيدى.

3—510
Р К
Гос. рос. библиотека
1335405
СССР им. А. С. Пушкина
9440

سول ایعردی ۆیردەن ۆستاب ءمنسب،
ءزی مەنەن بییەنلك كەلەم سوعسب.

ایعردم قۆری جازی، كۆزی مەنەن،
بییەنلك سوعسب كەلەم ءزی مەنەن.
كۆن جاۆسب كىندىك تاستا ءزدن ءشایدی،
سوندادا كەلە اترمىن كەزی مەنەن.

توقباقتاب توری ایعردی شىقتىم وردەن.
بولجاۆشی ەم جاس كۆنىمدە تالاي جەردەن.
مەركىنىك ارجاعىندا ءبىر قارا تۆر.
كوزىمدە كوز ەمەس‌بە سونی كورگەن.

بۆتتاب اب جوسىب كەتتىم ىلدىي تومەن.
سەنبەيسىن بۆل سوزىمە ایتقان مەنەن.
كوزىمە كورىنەدی الاس ـ بۆلاس،
باۆىرىندا اجاباداي قوگىر بەلەك.

مىنگەنىم ءدایىم مەنىك قارا جال سۆر؛
قایىرىب قارشىعاما ءىلدىردىم قۆر.
جۆگىرتىب قارایمانما جەتىب كەلسەم،
مەركىنىك جاعاسىندا قۆلىنداب تۆر.

دەگەنىم الاس ـ بۇلاس ەنەسى ەكەن.
بەلەسىم قۇلىنىڭ دەنەسى ەكەن.
تۇرقى بار توعىز قۇلاش جانىۋاردىڭ،
تۇلپاردىڭ تۇلپار بولسا تورەسى ەكەن.

قۇلىنى قۇماي كەلگەن تورى قۇلىن؛
جانىۋار مەن كورمەگەن ۇرىى قۇلىن.
قاقپان بەل، قامىس قۇلاق، بوكەن مويىن،
اعى بار الاقانداي توبىعىنىڭ.

ءانجانىنىڭ جالى مايدا جىبەگىندەي.
قول ەتى جولبارىستىڭ جۇرەگىندەي،
ساۋىرى كەبە جەنىڭ تاقتايىنداي،
بەلەنىڭ سۇيەسى بار تۇيەگىندەي.

شوشتباي جانىۋاردى جاقىن باردىم.
بىيەنىڭدە موينىنا بىلەك سالدىم.
بىيەم ارىق، ايعىرىم جۇرمەگەن سوڭ،
شاندىرلاب تور قۇلىندى ءمىنىپ الدىم.

شاندىرلاب تورى قۇلىندى ءمىنىپ الدىم.
قامشىمدى جەردە جاتقان ءىلىپ الدىم.
ايعىرىمدى بوكتەرىپ، بىيە وڭگەرىپ،
كۇن ەڭكەيە مەركىدەن ۇيگە سالدىم.

بىيەمدى نزدەيىن دەب كەشە شقتم.
قاسما ەش كىم ەرتبەي جەكە شقتم.
بىيە وگگەرىب، ايعىردى بوكتەرىب اب،
مەركىنىڭ بەر جاعىنا ونە شقتم.

سۆيەگى جاس قۆلىنداي بىلمىنبەيدى.
جانۆار ورگە سالسام بلىنبەيدى.
مۆز تاۆدا مۆزعا سالسام سۆرىنبەيدى،
ەكپىنى سوققان جەلدەي دۆرىلدەيدى،
بايىاعى سارتتىڭ قولى قۆتتى ەكەن دەب،
مۆرتىنان مەكەڭ داعى كۆلىمدەيدى.

اقجاردىڭ اۆىلىم قونعان وزەگىنە؛
ءسوزىمنىڭ قاراگدارشى كەزەگىنە.
بىيە وگگەرىب ايعىردى بوكتەرىب اب،
اسىنىڭ جەلىب شقتىم كەزەگىنە.

تورى تاي

تورى قۆلىن كەلەر جىلى شقتى تايعا.
وقىي بەر باتا ـ قۆران تۆۆعان ايعا.
قۆۆانىشىم قوينىما كۆندە سىيماي،
قۆمالاق سالدىرامىن قاسا بايعا.

توری تایغا ءبر کۆن ءمنسب شغتم جەلب؛
ساگتاستان ون بۆعی اتتم، ەلۆ ەلىك.
شعارماي ـ شب شرعاسىن ارتىب الىب،
تايىمدى تاڭ اسىردىم ۆيگە كەلىب.

تايىمدى بايلاب قويدىم تاڭ اسىرىب،
تۆرمايدى قىزعان نەمە الاس ۆرىپ،
ساري‌دە جىبەرگەلى تۆرەكەلسەم،
تۆرەكەن ومىراۆمەن ماماني ۆرىپ.

اقجاردى اۆىلىم قونعان جايلايىن دەپ،
جىلقىشى بىيە ايداپ كەلدى بايلايىن دەپ.
توری تاي‌ەرتەڭ ەرتە قويا بەرسەم،
بۆگىڭ ءتۆسىپ جاتا كەتتى اۆنايىن دەپ.

توری تايىم اۆناپ كەتتى جۆرە جەلىپ.
ون بۆعی ارتىپ كەلگەم، ەلۆ ەلىك.
ءوزىمنىڭ جانۆارعا كوزىم ءتۆسىپ،
شىمنەن ءبىر مال ايتتىم ۆيگە كەلىپ.

شىبىن

وتىرمىن ىبىر مال ايتىب كوڭىلىم تاسىب.
سول مالدى ايتىب سويىب كوڭىل ياسىب.
مالدىڭ ەتىن تاراتىب جەب جاتقاندا
بالالار تۇيە باققان كەلدى ساسىب.

سورىپا ىشىب جاتىر ەدىك مال ەتىن جەب.
قويشىلار اتتان سالدى «جاۋ ىتىدى!» دەب.
اۇيلدان اتتى ـ جاياۋ بارلىعىمىز،
توبەگە تۇگەل شىقتىق ەرەكەڭ بوب.

تورى تاي تۇلپار تۇۇعان قۇلىن ەكەن.
تەرىسى ىبىر سەركەنىڭ جىرىمى ەكەن.
تۇيەشى مەن قويشىنىڭ قورقاتۇنى،
شەرىكتەن اسقان ۇلىكەن شىبىن ەكەن.

الالدىڭ ىوزىم كورگەن اسقانى ەكەن.
تۇمىسىمن تۇمىسقىقا كەب باسقان ەكەن.
تاۋدى تاستى قوپارىپ قونعان كەزدە،
قوي ۇركىپ، قويشىلاردا قاشقان ەكەن.

الدىردىم ءبىر بالادان ملتىعمدى؛
شىبىنما تايايىن دەب ءبىر تەمىردى.
السىتان قارا قۇستاي كورىنەدى،
قۇلدىيلاي قونعان ەكەن ءبىر تۇعىلدى.

ملتىقتى الدىم داعى تايما ءمىندىم.
قابتالداي ۇلكەن سايدى سولاي ءجۇردىم.
ون قىرقا، وتىز قولات وتكەننەن سوڭ،
نىسان جەرىڭ وسى دەب ءتۇسىپ تۇردىم.

تايىمنان اتايىن دەب تۇسە قالدىم.
تايىما تارىمقىرتىپ شىدەر سالدىم.
بۇتاعىن شىدەرىمنىڭ ۇستاپ تۇرىپ،
شىبىننىڭ ۇلكەننىنە قايىران قالدىم.

كىيگەنىم ايىعىما مىقشىيما ەتىك.
باسقانى بىلمىبەيدى تىرىس - تىرىس ەتىپ.
ملتىعمدى قولىما اپ ءبىر تىزەلەپ،
بۇكەكتەپ قىزىل تاسقا باردىم جەتىپ.

مەكەڭدە سوعان بارعان باتىر ەكەن.
جاتقانى بوزشا كۇڭگەي تاتىر ەكەن.
جالتىلداپ شاڭاراقتاي ەكى كوزى،
باعجايىپ باقىرىڭدا جاتىر ەكەن.

ءدال موگەي تانساگىز بولمان قۇلدى.
اتقان وق ءدال بۇيرەكتەن بارىب ۇردى.
شىبىننىڭ شدامدىسىن سوندا كوردىم،
جىعىلماي ءىسروعىما قاراب تۇردى.

وق سالدىم ىلتىعىما ماي مەن سىلاب،
قۇدايعا ءمۇناجات قىلىب تازا جىلاب.
تاقىر قولتىق وسى-اۋ دەب تارتقانىمدا،
براعا سالدىر-كۇلدىر كەتتى قۇلاب.

سەلكىلدەپ سەرپىنى مەن سەكسەن قايىڭ.
توگىلگەيدى توقسان توبىر قاراعايىڭ.
مۇجىيىب تاۋدىڭ بەتى قۇلاسىن بوب،
شىڭداعى قۇلاب ءولدى قاشقان ايۋ.

كىسەم بار ون سالپىنشاق، سەگىز سالا؛
جۇگىردىم قوجانتىمدى [1] قولىما الا.
قاراعاي قابساي قىيراب تاس تالقان بوب،
شىبىننىڭ تۇسكەن جەرى دالا-دالا.

---

[1]) قوجانت - سارت ۇستالارى سوققان پىشاق.
قودجەنت قالاسىنان، ساۋدەگەر ارقىلى ءىلگە تارايدى.

قوجانتم قۇربان پىشاق، وتكىر-ۇشتى.
شىبىنما مەكەك مىقتاب مىنە ءتۇستى.
الدا دەب كۇرەسىنەن تارتىپ قاپ ەم،
وتاۋداي وپىرىلىپ باسى ءتۇستى.

جىلقىشى. جىلقىسىنان شىعا شاۋىپ،
مىلتىقتىك جەتكەن ەكەن داۋسىن تانىپ.
وي توباء مىناۋ نەتكەن الك ەدى دەپ،
اۋزىنان سۇۇرى اعىپ تۇر الك-تاك قالىپ.

جىلقىشى ەل شەتىنە كەلدى بارىپ،
مەكەك شىبىن اتتى دەپ قابار سالىپ.
قارىۋىم قانشا ايتقان مەن بار كۇننىندە،
ءوزىم-اق دايارلادىم بۇزىپ-جارىپ،

جىلقىشى ەل شەتىنە بارىپ كەپتى.
قابارىن ۇرىۋلى ەلگە سالىپ كەپتى.
شىبىننىك ەتىن ارتىپ جەتكىزۋگە،
ون وگىز، توعىز تۇيە الىپ كەپتى.

قوڭىر باي قومداپ كەلدى قارانارىن.
قاسىنا ەرتىپ كەلدى العان جارىن.
باقايشاقتىك شىنە كىرىپ كەتىپ،
تۇيىرەپ شىقتى شىنى ماي توعىز قارىن.

شبىندا مۇنداي ۋلكەن تۇۋادى ەكەن.
شىبىننىڭ ناق سەمىرگەن ۇۋاعى ەكەن.
توبىعى توعىز قارىس قازانداي بار،
جىلىگى ءىىر وگىزدەن جۇۋان ەكەن.

بوكتەردىم ءتورت وگىزگە بۇيىرەك مايىن.
شاربىسىن، تاعىدا الدىم شاجىر قايىن.
قارىننىڭ قاتپار شاعىن اتانما ارتىپ،
بۇيەندى تاستاي سالدىم، نە قىلايىن.

ەت تىزگەن ون ءبىر ارقان، جەتى جەلى.
سوندادا قايىسبادى تايدىڭ بەلى.
كىرەدى جەردى باسىپ تىزەسىنەن،
كىرەدى تاستى باسىپ جۇۋان ەلى.

تەرىسىن توعىز كۇندەي سۇۋعا سالدىق.
قايراتىپ توقسان پىشاق ءجۇنىن الدىق.
قارق بولىپ ايىل ـ تۇرمانما اۋىلمىز بەن،
قىرق سابا، توقسان تورسىق ءىىشىپ الدىق.

سوندادا شەت ـ پۇشپاعى بوسقا قالدى.
قۇداي بىزگە بەردى عوي مۇنداي مالدى.
كەرەگەنىڭ كەتكەنىن ،كوكتەيمىز دەپ
اجەكەڭنىڭ اۋىلى جىيناپ الدى.

اۋىلىم تۇرگەن كوكتەب، اسى جايلاب؛
جۇرەكەن ەندى ويلاسام ءناسىب ايداب.
شىبىننىڭ جىلىگىنەن ناۋا سالىب،
سو جىلى باتىپ قالدىق ەگىن ايداب.

مەكەڭ ءسۇيىتىپ شىبىندى اتادى ەندى.
اتىپ كەلىپ اۋىلىنا جاتادى ەندى.
مەكەڭ بىيىل ۇلىكەن اڭ اتىپتى دەپ،
قىرعىز بەنەن قازاققا داڭقى بولدى.

قىرعىز بەنەن قازاققا داڭقى بولدى.
ەت ءىڭدىپتۇن قوناقتىڭ سالتى بولدى.
ءالىمنىڭ اق قىزىنىڭ داۋى مەنەن،
ون ءۇش دۇۋلات ۇيىمە باساقوندى.

جەلكىلدەپ قاتىن بالا سۇۋعا باردى.
قازانعا ءبىر جىلىگىن بۇزىپ سالدى.
الدىنا ۇساق تۇۋراب قويىپ ەدىم،
تاۋسا ـ الماي تاباقتاعى ەت ارتىپ قالدى.

اڭ قۇۋدىم ەرتەڭگىنە تەكەستى ورلەي.
ەكپىنى تورى تايدىڭ سوققان جەلدەي.
وتىز بۇعى، ون مارال قۇۋىپ ۇستاپ؛
ايا ڭداب ۇيگە قايتتىم ايا ب جەلمەي.

وتىز بۇعى، ون شاقتى مارال اتىب.
ءبارىن بايلاب جانىما سالاڭداتىب.
تايىمدى تاڭ اسىرىب بايلاب قويسام،
قالبىتى تايىم ءولىپ جاماندداتىب.

تورى تاي ارىستاي بوب جاتىر سۇلاب.
وگىزدەي بوب وكىردىم تايعا جىلاب.
اعايىن البان ـ سۇۇان كوڭىل ايتىب؛
باتا وقىپ كەلىپ جاتىر قۇدا، جەڭ ـ جات.

تورى تاي ارىستاي بوب جاتىر سۇلاب.
وكىرىپ ۇۇۇانبادىم ءۇش كۇن جىلاب،
مەكەڭدى شالعان قىرىسىق، قىرق شالىپ،
ءولىپتى بىيەم تاعى تاۇدان قۇلاب.

وسىنىڭ جالعان دەمىس بىردە ءبىرى،
ءبارى باستان كەشكەن ءىس دوگىز جىلى.
سەنبەسەڭدەر جان ءۇشىن كۇمان ۇستا،
سوندا عى شالقىباي ءىيت ءالى ءتىرى.

(ورمان ۇلى عالي تاعى البانداا ءىر نەشە ادامداردان)

***

ایتتم‌دا وتىرىك ولەگ ایلا قىلدىم.
كەسىب اب بەتەگەنى نایىزا قىلدىم.
شىبىندى ئۇش قوناققا سوىىب بەرىب،
جارتى ەتىن الىب قالىب پایدا قىلدىم.

سوعىمما بایاعدا تىشقان شىقتى،
جابىلىب ون‌بەس جىگىت زورعا جىقتى.
وزگەم وتىرىك بولسادا وسىنىم شىن،
باسقاسى بۇيرەك مایدان بەس قاب شىقتى.

ارتقانىم ئىىر قوياننا بەس قاب تۇزدى.
باسادى قاتىر- قۇتىر جالتىر مۇزدى.
ەكى كۇن جۇرسەم داعى ئىشىن تارتباي،
قامپىيىب قاردىڭ بەتىن قارنى سىزدى.

سوىدىم‌دا قاراشىبىن قالت ەتكەنىم،
تۇقىلىن، تۇمسىعىڭ بالتا ەتكەنىن.
سوىىماندا قاراشىبىن قازان تولىب،
سوىىماسقا ەندى شىبىن انت ەتكەمىن.

مىندىم‌دە تاس باقاعا ایاگدادىم،
قۇۇدىم‌دا قۇمداۇىتتان قوىان الدىم.
قوىانى سول ارانىڭ سەمىز ەكەن،
كوتەرىب تاس باقاعا قوىا-المادىم.

ماسانلڭ كمشكەنەسى باتىر ەكەن.
كوڭ سونا دىننەن شىققان كاپىر ەكەن،
ۋينە سول كاپىردىڭ جەتىب بارسام،
اس بەرىب اكەسىنە جاتىر ەكەن.

كونەكتەي كوبەلەكتىڭ جۇمىرتقاسى،
ەرىمنىڭ جاۋ قىياقتان ارتقى قاسى.
ءبىر قىزدىڭ بىنەلىكتىڭ الىب قاشىب،
بىتىپەي ءجۇر باياعىدان بارىمتاسى.

مىندىمدە قارا تىشقان مەكە كەتتىم.
جەتىكىزبەي قۇۋعان ەلگە جەكە كەتتىم.
تىشقانىم ءسۇيتىب ءجۇرىب جاۋىر بولىب،
ەكى ۋزىك، ءبىر تۇۋىرلىق جەلقوم ەتتىم.

ايدادىم بەس ساۋىسقان بەتەربورعا،
جانىۋار ءوزى، جۇيىرىك ءوزى جورعا.
وزگەم وتىرىك بولسادا، وسىنىم شىن،
كەلەمىن كەكىلىك ارتىب بەس ءجۇزنارعا.

جۇك ارتىب بىنەلىككە ەرتە كوشتىم.
شۇيكەلەپ سارى مايدان ارقان ەستىم.
مۇرتىنا شەكىرتكەنىڭ ات ارقانداپ،
دەگەندە ءولدىم-تالدىم ازار شەشتىم.

قاینما قارعا ءسنب ۆرىن باردىم.
كۆيەۋدەن ءوزىم قاتار بۆرىن باردىم.
ايعىرىن تاس باقانىڭ ۆستاب ءسنىب،
الدىنان قايىن اتامنىڭ قىرىندادىم.

وتىنىم جازداي جاققان مۆزدان بولدى.
سالىمىم سەكسەندەگى قىزدان بولدى.
بىلتىرعى جەر وشاققا جاققان وتىم
تۆتانىب بىيىل‌عانا قىزعان بولدى.

(قۆرمانالىدان)

مرادلوب جىيىناعاننان

مىندىم‌دە وسىراق قوڭىز ايا گداتتىم،
بولدىرتىب ايا گى مەن قويانىدى اتتىم.
جاپىرىماي! سو قويانىنىڭ سەمىزىن.ـ اي،
كوتەرىب قوڭىزىما قويا ـ المايىن.

مىندىم‌دە جاسىل قوڭىز سونا قۆۆدىم،
باسىنان مۆتار توبە ساعىم بۆۆدىم.
داۆلەتتىڭ قۆداي بەرگەن ارقاسىندا،
قان مەنەن كويلەگىمنىڭ كىرىن جۆۆدىم.

ئۇش جاستا مەرگەنشىلىك كەسىب قىلدىم،
ئىشي وق بەن مىڭ قۇلاندى اتىب قىردىم.
اۇنىان ولرمەكشىنىڭ كىلەم توقىب،
ئويا ـ الماي ئجۇز توقساننان ساتىب تۇردىم،

ايتتىمدا وتىرىك ولەڭ جۇرتقا جاقتىم،
بالىقتىڭ قابىرشاعىن وتقا جاقتىم.
ئىر سونام اسراندى قاشىب كەتىب،
مەكەدەن ون جىل نزدەب ازار تابتىم.

اقىلدان ەرجەتكەن سوڭ بولدىم جارىم،
ئىر سۇۇىر مال دەگەندە قولدا بارىم.
قاتىنىم تۇۇ قويانىدى جازداي ساۇىب،
تۇيرەدى ساري مايدان ەكى قارىن.

مىندىمدە وسىراق قوڭىز سوناقۇۇدىم.
ئۇش جۇماء ئۇش اي جۇرە، قوناقۇۇدىم.
قۇۇماسقا بەلدى بايلاب تۇرىب ەدىم،
دەگەنگە جەڭگەم جەرىك بولا قۇۇدىم.

باي بولدىم ئتورت تۇلىككە تۇۇماي جاتىب،
باباما قالىڭ بەردىم بارىم ساتىب.
ئىلىمىن مال جىيۇدىڭ ەرتە ئىلىب
سوندىقتان كەدەيلىككە قالدىم باتىب.

بایلیقتان ازاب شه‌کتم اقمرندا،
ءبر ءتۇیىر مال بولمادی جاقىنمدا.
مالىمنىڭ ءبارىن جىيناب وتقا جاعىب،
وتىرمىن که‌ده‌یلىكتىڭ تاقىرندا.

قامىستان جىلقى ۇستاۋعا قۇرىق قىلدىم،
جۇۋساننان ۇیگه تىره‌ۋ سىرىق قىلدىم.
ءبىر تالىن ساقالىمنىڭ که‌سىب الىب،
کوشکه‌نده مال ایدایتۇن شىبىق قىلدىم.

جىينىما سالتاناتقا کىيدىم قۇرىم.
قىتىقتاب زورعا ایتقىزدىم قاننىڭ سىرىن.
که‌لگه‌نده قالىڭدىعىم سه‌کسه‌ن تورتىکه،
قاینىما به‌س جاسىمدا باردىم ۇرىن.

ءجۇز سالعان قورعاسىننان قارا بالتام،
شىقبادی ون ماتادان سىڭار قالتام.
داۋله‌تتىڭ قۇداي به‌رگه‌ن ارقاسىندا،
کوشکه‌نده ءجۇز تۇلىککه جۇگىندی ارتام.

اشاسىن سىرىب قوستىم سىر - قۇۋاڭىنىڭ،
شالقىدىم ه‌ىن بىيله‌ب به‌س دۇۋاننىڭ.
ه‌کی ءجۇز قۇنان قویىم ه‌گىز تاۋىب،
وسىمان نانار بولساڭ کوب قۇۋاندىم.

مەن كوردىم قارا شىركەي بالا قازداي،
جۇك ارتتىم بەس قارساققا الا جازداي.
تۇلكىسىن قىردىڭ قىزىل جايلايمىن دەب،
قان ءتۇسىب اياعىما ولە جازدى-اي.

تامىرعا وتىرىكتى قاب-قاب بەردىم،
نايزاسىن نارقامىسقا سابتاب بەردىم.
جۇيرىگىن تاس باقانىڭ ۇستاب ءمىنىب،
تۇلكىگە توستەن قاشقان تاب-تاب بەردىم.

باسىنا قاب تاۋىنىڭ قورا قىلدىم،
بىتەردەب بەس مىڭ جىلقى جورا قىلدىم.
توپان سۇۋ تاۋ باسىنا دامىل بەرمەي،
قىلماسقا ەندى قورا توبا قىلدىم.

بالاسى قاسقا ايعىردىڭ بولتىرىكتى،
ايتبايمىن ولتىرسەڭدە وتىرىكتى.
مىڭ كىسى ءبىر تىشقانعا مىنگەسكەندە،
اپىرماي ءباردىن تۇۋلاب ءولتىرىپتى.

مەن ءوزىم كىشكەنەمنەن قارعا باقتىم،
قاشىرماي سول قارعانى زورعا باقتىم.
بىردۇى جانىۋاردىڭ ۇزدىك شىعىب،
موينىنا اق كىيىزدەن ارقان تاقتىم.

میزامنك سله‌مه‌ین جه‌لی قیلدم،
شپشمقتنك جۆمرتقاسن که‌لی قیلدم.
قامستان سه‌گنز قانات ۋي سته‌تسب،
جوننان که‌سه‌رتکه‌نمك کوگن ءتیلدم.

شپشمقتنك شیلم شه‌کتم باقاینان،
قویاننك اتم ۋرکتی توپاینان.
تازکنمك اقلی ارتمق، ویی جه‌تمك،
کورتمشقان ه‌تمك قیلدم شوقاینان.

باسنا بایته‌ره‌کتمك تمکتم وردا،
کوك وراي شالعن ه‌که‌ن قوردا-قوردا،
قوس ات به‌ن کۆنی-ءتۆنی بیرده‌ي قۆۆب،
قاشاعان ءبیر ءبیتمدی تۆتتم زورعا.

مه‌ن ءوزیم وتیریك به‌ن جالت ه‌تکه‌نمن،-
بیالاي ءبیت ته‌رسن قالتا ه‌تکه‌نمن،
ه‌تمنه ءبیر شیرکه‌یدمك قازان تولماي،
سویماسقا قایتسب شیرکه‌ي انت ه‌تکه‌نمن.

مس ه‌گسب کوبمك قارعا، التمن وردیم.
شمنه اب جیلانمك قاقبان قۆردیم،
شه‌گیرتکه‌م ءمنسب جۆرگه‌ن تۆۆلاب ه‌دی،
جالعز تال قیل قامشم مه‌ن ولگه‌نشه ۋردیم.

توگه‌ستم سابتی ایاق به‌ن سردیك سؤوین،
ون نارعا ارتسب جؤرمسن قزدیك بؤوین.
ەنشسگه اکەم به‌رگه‌ن میك قویاننیك،
سوعەما قمرب الدیم بارلیق توؤین.

ءتلمنیك که‌لمه‌یدی ەبی وتریکه.
تاقسر ـ اؤ، وسنیم‌دا وتریك به:
قمریق بایتال قالیك مالعا ساناب السب،
قیز به‌ردیم وتاؤ تیگیب که‌کیلیکه.

بییه‌نی قیمز ءیشتیم مؤزعا بایلاب،
تیشقاندیٔ جاؤیر قیلدیم ءؤش جیل جایلاب،
قمریق توعیز مؤشه‌لیمده اکەم توؤیب،
جؤگردیم قؤؤانعانیان الا قایلاب.

قوشقاردیك قاعاناقتان کؤیه‌گی بار،
شده‌ردیك مؤزدان جونعان تیبه‌گی بار.
جؤرتیم ـ اؤ وسعاندا نانبایمسین،
قمریق اربا ءبر قانشردیك سؤیه‌گی بار.

شمشقتیك شیلم شه‌کتیم قؤؤ باسنان،
اتجالمان ارقان ەستیم شؤؤداسنان
قمریق قارعا، وتیز سونا قؤدا ءتؤستیم،
بینه‌لیك کیت کیدی قؤداسنان.

سەرىك بوب قۇرقىلتاي مەن قىلدىم ساۋدا،
ايىنالدى سەرىكتىكتىك ارتى داۋعا.
بورسىققا جاراب جۇرگەن منە شاۋىب،
ۇراندىاب ءبىر بۇيىردەن ءتىيدىم جاۋعا.

دارياعا توعان باستىم مەبەلەكتەن،
جاراتىب قاسقىر قۇۋدىم كوبەلەك بەن،
جىعىلىب تاس كەنەدەن موينى ءۇزىلىب،
ءبىر كەمپىر ا ـ دەگەنشە ولە كەتكەن.

اسپانعا التى جەردەن ترەۋ قويدىم،
بورشىما قاتىنمدى كىرەۋ قويدىم.
جۇرەگىن قۇرقىلتايدىڭ ءتورت ءبولىب جەب،
نانسا گىز ومىرىمدە ءبىر اق تويدىم.

ساۋسىقان الدەن استى اققۇۋدى ءىلىب،
ەلىمدى قىزعىش شاۋىب سالدى بۇلىك.
قاقالىب كەشە كەشكە جەگەن ەتكە،
قولقامدا بەس جىل تۇردى كارى جىلىك.

(قىر بالاسى، «جاس ـ قايىرات» جورنالى)

باۋرساق شايناعاندا بالالاردىڭ ايتاتۇنى.

ءنايىم ـ ءنايىم باۋرساق.
قويما قارايى جۇگىرسەڭ.
قوي شىنده كوك سەڭ.
جاقسى بالا مالساق.
جامان بالا ءۇي كۇشىك.

—

ءنايىم ـ ءنايىم باۋىرساق.
باۋىرساقتى قۇۋىرساق.
جاقسى بالا مالساق،
جامان بالا اۋىلساق.

قۇلاننىڭ قاسىۋىنىنا، ملتىقتىڭ باسىۋى

ءبىر مەرگەننىڭ اتقان وعى قۇلاننىڭ مىنەر جاقتاعى قۇلاعىنىڭ ۇشىنەن، مىنەر جاقتاعى تۇياعىنىڭ شەتىنەن ءتىيىپتى. بالالار بۇل وقتىڭ قالاي تيگەنى؟

—

وتر سك درته گله‌ر

وتىرىك ەرتەگى، ۇساق اڭگىمە.

جۇزاۋىز وتىرىك ايتقان تازشا.

باياعدا ءبىر قان بولىپتى. قاننىڭ ءبىر سۇلۋ قىزى بارەكەن، كىمدە كىم ءجۇزاۋىز وتىرىك ايتسا، قىزىمدى بەرەمىن دەپ قان جارسالىپتى. تالايتىنىڭ بارىدە وتىرىك ايتامىن دەپ ودان، بۇدان قۇراپ ايتسا، نە ءدامىن كەلتىرە ـ الماي، نە جۇزگە تولتىرا ـ الماي، قانعا باسىن الدىرتا بەرىپتى. سوندا ءبىر سىيىر باققان تازشا بالا قانعا مەن ءجۇزاۋىز وتىرىك ايتامىن دەپ مالىمدە نىپتى. قان ايت دەپ بۇۇقساتقان سوڭ تازشا باستاپ كەتىپتى:

ـ بولماعان بوز بالا كۇنىمدە، تۇۇماعان تۇۇ اتامنىڭ جىلقىسىن باقتىم. اتام ارناپ ۇرعاشى الا ـ تايعا ەنساپ بەردى. الا تايىم اي جاساپ، جىل ءجۇرىپ الا بايتال بولدى. بايتالىمدى ايىرعا قوستىم، بۇۇاز بولدى. ءبىر كۇنى جەلىنى جەتىپ جۇرگەن الا بيەم بوشالاپ كەتىپتى. اكەمنىڭ سارى بىيىگىنە شىعىپ كوزدەسەم كورىنبەيدى. كوك دونەنىمە ءمىنىپ توبەگە شىقسام كورىنبەيدى. اتىم ۇستىنە قۇرىعىمدى شانشىپ شىعىپ قاراسام كورىنبەيدى، قۇرىعىما قامشىمدى شانشىپ شىعىپ قاراسام كورىنبەيدى، قامشىما پىشاعىمدى شانشىپ شىعىپ قاراسام كورىنبەيدى؛ پىشاعىما

ءبزەمدی‌شانشب قاراسام کورىنبەيدى. بەزىمە تەبەنىمدى شانشب شىعىب قاراسام، التى داربيانىڭ ارى‌جاعىندا، بەس‌داربيانىڭ بەرى جاعىندا ايما قاراب قۇلىنداب، كۇنگە قاراب‌وتتاپ تۇرە‌كەن. قۇلىن بىيەنىڭ بەلىنەن بۇلاي ءبىراتتاپ، بۇلاي ءبىراتتاپ تۇسەدى. قۇرىعىمدى قايىق‌قىلىپ، الىگى داربيالاردان، ادەگەنشە سىرەتىپ وتە شىعىپ قاسىنا جەتىپ باردىم. ەنەسىنە ءمىنىپ قۇلىندى وگىگەرىپ ەدىم، كوتەرە ـ الماي وما قاسا جىعىلدى. قۇلىننا ءمىنىپ ەنەسىن وگىگەرىپ السپ التى داربيانى اتتاتىپ، بەس داربيانىڭ بەرى جاعىنا وتە شىققىم، دەگەندە قان:

ـ وي، ول داربيا دەپ داردای قىپ وتىرعانىڭ شۇ‌قاناققا جاڭىپىردان مۇرىكىلگەن شالشىق‌ـمالشىق‌تاعى دەپتى.

تازشا ـ شالشىق ـ مالشىق‌ەمەس ەكەنىن سونان بايقاڭىز، بەرى جاعىنان ەرتە مەن ۇشقان تۇرىمتاي كەشكە ار جاعىنا ازار شىعىپ قوندى.

قان، ـ وي، ونىڭ تۇرىمتاي ەمەس، قاناتى جەتىلمەگەن بالاپان‌ـ سالاپان داعى.

تازشا ـ بالاپان ـ سالاپان ەمەس ەكەنىن سونان ءبىلىڭىز، تۇعىرعا بايلاعانىمىزدا توماعاسى توعىز قاناتءۇيدىڭ شاڭىراعىنان اسىپ تۇردى.

قان ـ وي، ونىڭ ءۇي ەمەس، بالالاردىڭ وينى كۇركەشىگى‌تا.

تازشا ـ كۇركەشىك ـ مۇركەشىك ەمەس ەكەنىن سونان بايقاڭىز، ەسىگىنەن‌وكىرگەن وگىزدىڭ داۋسى‌تورىنەەستىلەدى،

قان – وي،ونك ءبر تاينشا قاشقاننك بۇزاۋ - مۇزاۋىدا.
تازشا - ونك بۇزاۋ-مۇزاۋ ەمەس ەكەنىن سونان،بىلىگىز، ءبىر سوناردا الپىس كىسى ىمىنگەسىب ءجۇرىپ كىسى باسى الپىس التىدان قويان الدىق.

سوندا قان: وي، وگىزىك قۇرسىنى، باعاناعى بىيەنى وگىگەرىپ قۇلىن مەن قايدا كەتتىك؟ – دەبتى.

تازشا - داۋرىپادان ءوتىپ كەلە جاتىرساڭ وسىبەگەن قويان ورە قاشتى. تەبەنىم مەن تىرەپ ۇرىپ، بىنەم مەن ەكى سالىپ، بىرەۋىن سوعىپ قالدىم. ءپىسىرىپ جەيىن دەپ ءبىر ەتەك تەزەك تەرىپ اكەلسەم، بارلىعىدا بودەنە ەكەن. ۇيقتاپ ءشىي تۇيىندە جاتقاندا تەرىپ الا بەرىپىن؛ تەرىپ الا بەرىپىن؛ اكەلىپ توگە سالعاندا ۇشتى كەتتى؛ ۇشتى كەتتى. قايتا بارىپ شىن تەزەك تەرىپ اكەلىپ، قويانىمدى قاقتاپ جەپ ماينىن ەتىگىمە جاعىپ، بىيەمدى ءبىر قازىققا بايلاپ جاتىرساڭ ۇيقتاپ قالىپىپىن. ءبىر مەزەتتە جاۋ شابىقاندای تارىس - تۇرىس توبەلەس شىعادى. شوشىپ ويانا كەلسەم، ايىق جاعىما تىققان ەكى ەتىگىم قىزىل شەكە بولىپ توبەلەسىپ جاتىر.ءبىر ەتىگىم بىرىنە ماعان سۇۋ جاقتى، ساعان ماي جاقتى-دەيدى. جانجالى وسى. ۇرىستىك باسىنىك بىلجىرامادان شىققانىن بىلدىم دە ەكەۋىن ەكى قويىپ ورنى – ورنىنا تىعىپ قويدىم. تاعى ۇيقتاپ قالىپىپىن. تاڭ قىلاڭدا تۇرە كەلسەم، ماي جاققان ەتىگىم جاتىر، سۇۋ جاققان ەتىگىم وكپەلەپ قاشىپ كەتىپتى. شىركىن قاتىشا ۇزادى دەيسىن دەگەن وي مەن سىگار ايىقتاپ نزى مەن قۇۇىپ كەتتىم. بىيەم قازىققا بايلاۋلى قالا بەردى.

جه له ـ جورتسب جه تی کۆن قۆزببسن. ه‌ڭ ایا عندا ه‌تگمنڭ‌ءزی شرمایاق شردیڭ‌ۆلکه‌ننه سوعسب‌اداستردی‌دا که تتی. نه بولسادا وسی ه‌لده‌ن ءجونن سۆرایین ده‌ب جاقمن جه‌رده‌گی ءبر اۆیلما که‌لسه‌م شبسن ـ شرکه یدیڭ ۆرۆلی ه‌لی ه‌که‌ن. اتاقتی ءبر ادامی قازا بولسب، قاسقا شسبسن سویسب اس به‌ربب جاتقان ه‌که‌ن. سۆراسترسام قاشقان ه‌تگمم سۆل استا تاباقشی بولسب تاباق تارتسب ءجۆر ه‌که‌ن. کورسنگه‌ن جه‌رده‌ن کوزیمدی الارتسب ه‌دیم، قورققانسان قوس تاباق، ساسقانسان سان تاباق 1) اکه‌ب تارتتی. ه‌تتی جه‌ب، ه‌تگمدی ه‌کی قۆلاعسان تارتیب، ته‌بسنه کسیب قایتسب که‌له جاتسام، باعاناعی ه‌تتڭ تۆزی اششی بولسب قاتتی شولده‌ب که‌تسکه‌نم. کۆن مي قایناعان دستق. سۆۆ ءشه‌یین ده‌ب قۆدیققا بارسام، قۆدیقتڭ سۆۆی قاتسب قالبتی. بالتالا ـ سام ویلمایدی. ته‌سه‌له‌سه‌م ویلمایدی. ته‌بکله‌سه‌م بولمایدی. شه‌که‌م مه‌ن اقسرین عانا نۆقسب قویسب ه‌دیم، مۆزی ویلسب که‌تسب ءمولدر سۆۆی کورسنه که‌تتی. ءشسب جۆتسب قانسب‌السب، قایتسب اۆیلما که‌له جاتسام، جولد اعلار: ـ جانماۆ جارتی‌باس قاشان بولمانسسن، شه‌که‌ڭ جارتسی قایدا؟ ـ ده‌ب کۆلسه‌دی. بۆلار نه ایتادی ده‌ب سیپاب قاراسام، شه‌که‌منڭ جارتسی باعاناعی مۆزویمان قۆدیقتا قالسب قالعان ه‌که‌ن. قایتاجۆگسرب که‌لسه‌م، شه‌که‌منڭ شاراسنا الپس ۆیره‌ڭ ۆیالاب، قمریق قاز جۆمسرتقالاب قالعان ه‌که‌ن. بارلعسن ۆرکتسب جبه‌ربب،

(1) قویدیڭ سانی. جامباس ساندا بولادی. جامباسنی تاباق قالاۆای‌قونا ـ قتارعا، قۆداعا تارتیلادی. مسنانڭ ه‌تگی شاماسی جانباس تارتسا که‌ره‌ڭ.

شه‌که‌مدی‌ورننا ورناتب بیه‌مه قایتب که‌له جاتسام الدمنان الیس قۇمرسقا ـ «اۇنلما ءجۇرىب تۇستەنىب که‌تىکىز» دەب جىك ـ جاپاربولىب بولماعانى. قابىرعاما که‌که‌سىب ەدىم، ءۇيى- ءتۇزىن کوره که‌تەلىك دەگەندەي قىلعان‌سوڭ قۇمرسقانىڭ اۇىلىنا که‌لدىم. تومەنگى ءۇيدىڭ تورىنەن، توعىز بولمەلى ءۇيدىڭ کورىنەن ورىن بەرىب وتىرعىزدى. ءۇي ىيەسى: ـ مىنا کىسىگە بۇۇرانىڭ سانىن بۇزىب قازانما سال‌ـدەگەننە، بۇل‌شىر- کىندەردىڭ بۇۇراسى قايسى دەب وتىرسام، شەگىرتکەنىڭ سۇرلەگەن سانى ەکەن. الدىما اکەلىب قويعاندا، قارا که‌زدىك بەن جامباستى، قايشىلاي تۇۇراعانمدا قايقايما تاباق ەت شىقتى. ارتىلعانىن اساتىب، قالعانىن قاتىن ـ بالاسىنا بەرىب قايتىب که‌له جاتسام، جامىاسىمنان جانجال شىقتى. مۇنە؟ دەب، قۇلاعىمدى سالسام، قىنىم مەن پىشاعىم کۇۇکىلدەسىب ۇرىسىب که‌لەدى ەکەن. قىن پىشاققا:ـ «شىب ـ جەب الاسىن‌دا، شىمە جاتىب الاسىن ـ دەيدى. پىشاق ـ تۇمسىعىدى توماعالاب، تاناۇىمدى پىشىلداتىب، شىکەن ـ جەگەنىمدى مۇرنىمنان شىعارىب که‌له‌سىن عوي ـ دەيدى. ۇرىسى وسى. مۇرتىمنان مىرىس ەتىب کۇلىب جۇرە بەردىم. بىيادا بەس کۇن ـ جاياۇجالعىز بايعى بىيە بايلاعان جەرگە که‌لسەم، بىيە بايلاعان قازىعىم شوڭقايعان قاسقىردىڭ موينى ەکەن؛ قۇلىنى مەن قوسا ءبىر جاپىراعىن قالدىرماي جەب که‌تىپتى. وسى مەن تابان ءجۇز اۇىز بولدى قان ەکە ـ دەپتى تازشا.

قان سوندا تازشانى ارقاعا قاعىپ، قىزىن قوسىپتى،

(تالدى قورعان ۇيەزى عالي ورمان ۇلىنان جانە باسقالاردان)

بایسارنمك وتمرمگی

ـ اقجال، شابدار اتم بار. اقسامما ازان ایتب الداؤ اکبار دەگەندە الماتدان شعب، لایدولدا دەگەندە قارعالنی قاق جارب، ۆزن اعاشقا باردم. سول جەردەن ءبر نان اۆز ءتیب اتتانب، بۆلاك قۆیرىق بەن قازان قایناب جاتقاندا قازان قالاسنا باردم. قازان قالاسندا ءبر جومارت ادام بار ەدی؛ بایاعی قوناق تاعی کەلدی دەب اتم شاۆ جایمنان ۆستاي الدی ـ دەبتی.

(الماتی ۆیەزی بایجاراس ۆلی راقمەت قالي)

وتمرىکتی ایتقان جاقسی، قوستاۆشمسی تابلسا

(ەل ماقالی)

ەکی وتمرىکشی ءبری باستاب، ءبری قوستاب ەل ارالاب وتمرىك ایتباقشی بولبتی. بىرەۆی ءبر کۆن ىلگەری ءجۆرب ەل ارالاب قونعان، تۆستەنگەن جەرىنە، جولىققان ادامىنا وتمرىك ایتا بەرمەکشی بولبتی. ەکىنشىسی ءبر کۆن کەیىن ءجۆرب سول ءجون مەن الدىمی وتمرىکشىنىك ایتقانىن قوستاب ىراستاب وتىرماقشی بولبتی.

وتمرىکتی باستاۆشی ءبر اۆىلما کەلىپ قونبتی. اۆىل ادامدارى: ـ جارقىنىم، جاقسی، جامانىنان نە ءتىل بار؟ ـ دەسە، وتمرىکشی: ـ ەل امان، جۆرت تىنىش؛ جالعىز ـ اق کوکتی کوبەلەي، اسباندی ارالاي کوشىپ بارا جاتقان ەلدی کوردىم ـ دەبتی. ەل نانبابتی.

ەندی کەلەسی کەشکە سول اۆىلما قوستاۆشی وتىرىكشی كەلىب قونىبتی. اۆىل ادامداری تاعی‌دا: ـ جارقىنىم، جاقسی ـ جامانىنان نە ءتىل بار، كەشە ءبىر قوناق كوكتی كوبەلەي، اسباندی ارالاي ەل كوشىب بارا جاتىر ەكەن دەدی، ونان نە بىلەسىن؟ـ دەسە، قوستاۆشی: ـ بولسا بولار، ۆىتكەنی اسباننان اندا ـ ساندا كەرەگەنىڭ ساعاناعی ەتۆسىب بارا جاتقانىن كوردىم ـ دەبتی. بۆل وتىرىك سونان كەيىن لاقاب السب ەلگە تارالىب كەتىبتی.

كەلەسی كۆنی وتىرىكتی باستاۆشی ەندی ءبىر قونالقاداعی ەلگە كەلگەندە تاعی ەستكەن ـ بىلگەندی سۆراعاندا: ـ بوتەن ايتارلىق ءسوز جوق؛ جالعىز ـ اق جولدا ءبىر ۆلكەن كول ورتەنىب جاتىر ەكەن ـ دەبتی. ەل نانبابتی.

كەلەسی كەشكە سول اۆىلما قوستاۆشی وتىرىكشی كەلىب قونىبتی. اۆىل ادامدارى تاعی‌دا: ـ جارقىنىم، جاكىمىرىققان نە ءتىل بار؟ كەشە ءبىر جولاۆشی جولدا ءبىر كول ورتەنىب جاتىر ەكەن دەب كەتتی؛ ونان نە بىلەسىن؟ ـ دەگەندە. قوستاۆشی: ـ بولسا بولار؛ ۆىتكەنی سول دەگەيدەن باسی كۆيىك، كوتی كۆيىك بالىقتاردی ءار كىم السب بارا جاتقانىن كورگەنىم ـ مراس ـ دەبتی. بۆل وتىرىك سونان كەيىن اۆەزە بوب ەلگە تاراب كەتىبتی.

(جازىباي بايبول ۆلىنان)

وتمرنك ەرتەگی

ءبر كەدەيدىڭ ءۇش بالاسىنڭ ورتاسىندا مال دەگەندە ءبر جالعىز وگىزى بولىپتى.

وگىز وراسان ۇلكەن، اسقان الىپ ەكەن. وگىزدىڭ وتتاتىۋ ءۇشىن ۇلكەنى باسىنا، ورتانشىسى بەلىنە، كىشىسى قۇيىمشاعىنا ءمىنىپ وتتاتادى ەكەن. ءبر كۇنى جايىلىپ جۇرگەندە وگىز وتتاماي قالىپتى. قۇيىمشاعىندا وتىرعان كەنجە بالا:

ـ وگىز تىشباعالى بۇگۇن ون كۇن بولدى، وسىنى ورتا بەلدەگى ورتانشىعا ايتا سالىڭىز دەپ جانىنان ءوتىپ باراجاتقان ءبر جولاۋشىعا تاپسىرىپتى، جولاۋشى ۇزاق كۇن ءجۇرىپ، كەشكى قوناعا وگىزدىڭ ورتاسىنداعى ورتانشىعا جەتىپتى. كەيىنگى كەنجەنىڭ: ـ «وگىز تىشباعالى ون كۇن بولدى» دەگەن سالەمىن ايتسا، ورتانشىسى: ـ وسى وگىزدىڭ ءبۇيىرى ورتالانىپ ءىشى قابىسىپ بارا جاتىرما دەپ كادىكسىنىپ وتىرمىن؛ وگىزـ دىڭ باسىنداعى اعامىزعا، بارا قالسا ۇنىز، جولىڭىزدان ايتا كەتەرسىزـ دەپتى. جولاۋشى ءتۇنى مەن ءجۇرىپ تاڭ اتا وگىزدىڭ باسىنا جەتىپتى‌دە وگىزدىڭ باسىنداعى بالاعا: ـ مەن وسى وگىزدى ورلەي ات شالدىرماستان داملىسىز ءبر كۇن ءبر ءتۇن ءجۇرىپ كەلەمىن؛ قۇيىمشاقتاعى كەنجە وگىز تىشـ باعالى ون كۇن بولدى، دەپ؛ ورتاداعى ورتانشىڭىز وگىزدىڭ ءبۇيىرى ورتالانىپ، ءىشى قابىسىپ بارا جاتقانىن بايقاپ وتىرمىنـ دەپ ساعان سالەم ايتتى ـ دەيدى.

سوندا باسنداعی بالا، ا، وگنز شولدەب جۆرەگەن دەب سۆۆ نزدەبتی. مولشەرلی جەردەن وگنز قانارلنق مول سۆۆ تابا المابتی. ەندی کەیمن کەتنب بارا جاتقان ءبر جولاۆشما باسنداعی بالا تابسرىبتی:

ـ وگزدی ۆلی کولگە سۆۆعا باقتىرىۆعا دارىيا کول نز- دەب بارامن، ورتاداعی ورتانشما اتەیی جولىعب ایتگز، وگزدی تەزدەتب تەبىنسىن ـ دەبتی. جولاۆشی ءجۆرىب وتىرىب شاگتىعان تۆستە وگزدىڭ ورتاسنداعی ورتانشما کەلىب، باسقی بالانىڭ تابسرعانىن ایتىبتی.

وندا ورتانشی بالا: ـ ەندەشە ەرتە بارساگز قۆىمشاقتاعی کىشی کەنجەگە ایتا سالگز، قاۆزاب قامشىلانسىن ـ دەبتی، جولاۆشی کۆن ۆیاسنا کىرە وگزدىڭ کوتىندەگی کىشی کەنجەگە جەتىب ورتاداعی ورتانشىنىڭ تابسرعانىن ایتىبتی. باسنداعی بالا وگزدی ایدىن شالقارکولگە سۆۆعا سۆۆعارىبتی. وگز ۆلکەن کولدی ءۆش اق ۆرتتاب قانباي قالىبتی. ۆشەۆی وگزدەن ءتۆسىب تۆرعاندا اسبانسان ءبر اق بىیق بۆرکىت کەلىب وگزدی ءىلىب اکەتىبتی. وگزدی العان بۆرکىت ارالاب ءجۆرىب ءبر باي تەرەککە قونسا، ول بایتەرەڭ ءبر سەركەنىڭ ءمۆىزی ەکەن. سەركە ءمۆىزشایقاعاندا، سەركەنىڭ ساقالىندا کولەڭکەلەب جاتقان ءبر جاۆىرىن شالدىڭ کوزىنە وگز ءتۆسىب کەتىبتی. شال کوزىن ۆۆقالاب کەمىرىنە: کوزىمە ءبر ءشوب ءتۆسىب کەتتی، ارىلتا قاراب الىب تاستاشی ەەسە، کەمىری ءاری قاراب، بەری قاراب تاباەالماي ادەیی

ارىلتا نزدەۋگە سارى اتقامىنگىزىب، ساباۋ ئوستاتىب، سالت اتتى كىسى جىبەرىبتى. بۇل كىسى وگىزدى ئۇش كۈن قاراب ازارتاۋ ىب، كوزدىك كولىنە ئتۇسىب ارام ولىگەن چەرىنەن تاقىمعا سالىب سۇيرەتىب شعارىب تاستابتى. ەكى ئۇش جىلدان كەيىن وگىزدىك ولەكـ سەسىنە ئشۇب شىصىب، سۇيەگى سولغىلداعان ساز بولىبتى. جاۋىرىن سۇيەكتىك جازىعىنا ەل جايلاب، مال جايىلاتۇن ئورىس بولىبتى. ئىبىر كۈنى وتىرعان اۋىلى مەن، جايىلعان مالى مەن جاۋىرىندى ئىبىر تۇلكى سۇيرەي جونەلىبتى. اۋىل ادامدارى بايگە ات بەن، قىران تازى مەن جابىلا قۇۋىب تۇلكىنى سوعىب البتى. تۇلكىنىك تەرىسىن بىلەب بايىبشە بالاسىنا تۇماق قىلىب بەرسە، ئىبىر قۇلاعىنا جەتىب، ئىبىر قۇلاعىنا جەتپەي قالىبتى.

ايتكىدار بالالار، كىم ۇلكەن؟

***

ئوز اكەمنەن تۇۋماي تۇرىب، تۇۋماعان تۇۋ اتامنىك جىلقىسىن باقتىم. ئىبىر كۈنى كەلە جاتسام شىقباعان ئشىدىك تۇبىندە تۇۋماعان تۇۋ قويانىنىك كوجەگى جاتىرەكەن. وزەگى ورىلمەگەن، ئورىم قايىسى كەرىلمەگەن، سابى قىيىلماعان توعىز ورايلى توبىلعى سابتى قامشىم بار ەدى، ۇزەگىگە شىرەنىب كەرىلە بەرىب تىيگىزبەي سالىب جىبەرگەنمەدە، مىيى جىنداي بۇۋر قىرادى.

ودان ئوتىب كەلە جاتسام تۇۋماعان تۇۋ تۇلكىنىك كورىنـ بەگەن كۈشىگى، شىقباعان شىرعاناقتا ئجۇر ەكەن. ساباعى سالىنباعان، قورعاسىنى قۇيىلماعان، ئداريسى دارىمايتۇن مىرتىق

مەرگەن مىلتىمىم بار ەدى، جىلما مەن جىتىب بارا جاتقاندا قارسى الدىنان وتىرا قالىب قاق تۇمسىقتىڭ تۇسى دەب اتقانىمدا وق مۇرنىنان، ءتىيىب جۇلىن مەن ءجۇرىپ وتىرىپ قۇيرىعىنىڭ ۇشىنە بارىپ توقتاعان ەكەن.

بۇقاباي مەرگەننىڭ وتىرىگى

لەپسى ۇيەزىنە قارايتۇن ماتايدىڭ اتالعى شوقبار بۇقاباي دەگەن كىسىدە وتىرىككە كەلگەندە ەش كىمگە ەسەسىن جىبەرمەيتۇن جەلدىرتپە كىسى ەكەن. ەلدى اۋىزىنا قاراتىپ سول سوعادى دەيدى:

ـ قاڭتار تۇۇسى مەن قارساق تونىمدى باستىرا كىيىپ، قاراشولاق وگىزىمە ءمىنىپ، توبىلعىدان تۇلكى ءتۇرتىپ، قاسقىر قاعىپ كەلە جاتىپ ارىستانىڭ التى جۇمىرتقاسىن ومبى قاردان ۇرىپ الدىمدا، ورايدان قاشقان وتىز تۇلكىنى التى جۇمىرتقا مەن جىبەرىپ ۇرىپ، جىبەرىپ ۇرىپ تۇلكىنىڭ ءبارىن جاۋ جاپىراقتاي ءتۇسىرىپ سايدى اكەمە اس بەرگەندەي قان ساسىتتىم.

شىبىق ساداعىم، ءشي وعىم مەن قۇرالايدى كوزگە ىلامىن. سەڭگىرده سەلتىيىپ تۇرعان كەر قۇلاندى تارتىپ قالماعانىمدا وعىم اتقان قۇلاننىڭ ولڭ تاناۋىنان كىرىپ، سول قۇلاعىنان شىعىپ، ولڭ الدىڭعى ياقتىڭ تۇراسىن جۇلىپ، ارتقى سول ياقتىڭ تۇياعىن ءتۇسىرىپ سان ەتتى ارالاپ ورلەي شىعىپ قۇيرىقتى قۇۇپ وتىرىپ ۇستىنەن شىعىپ كەتىپتى.

اکمال سایدلك الشاسنا سالب تاستاعان قاقپانسا کؤنده وتىز ورمان، توقسان تؤلکی تؤسه‌تؤن بولدی. کؤنده ٔبىر قاقپاننان ٔبىر اؤىر کوگه‌ن الك الامىن. بىره‌ؤىنىك کىرىىگىنه‌ن، بىره‌ؤىنىك مؤرتىنان، بىره‌ؤىنىك مؤىىزىنه‌ن، ٔبىرىنىك قؤلاعىنان، کوبى ایاعىنان؛ ازى تؤیاعىنان تؤسه‌دى‌ده جاتادى، تؤسه‌دى‌ده جاتادى ده‌یت ـ ده‌یدى.

(له‌پسى ؤیه‌زى، اقمال ؤلى)

بالاپاندى بارقمن تاز

بارقمن ده‌گه‌ن کسىنى تاز ه‌که‌ن. ٔبىر سارت به‌ن تامىر بولىبتى. ٔبىر کؤنى بارقمن سارت تامىرىنا که‌لسه، بالا ـ شاعاگا الا بار ده‌ب بارقىنما تاؤىقتىك التى جؤمىرتقاسىن به‌ربىتى. بارقمن وتاعاسى التاؤىن‌دا جالاگاش قوىىنىنا سالىب السه، التى کؤن ارادا، ون کؤن ورتادا ٔجؤرىب ؤىىنه که‌لسه، قوىىنىنىك ٔبارى تولعان بالاپان ه‌که‌ن وره تؤره که‌لىبتى. سودان بارقمن وتاعاسى «بالاپاندى بارقمن تاز» اتانىب که‌تىبتى.

(تالدى قورعان ؤیه‌زى، بایبول ؤلى جازمبایدان)

***

اي دالادا ٔؤش بؤلاق کوردىم، ه‌که ؤى قؤرىب جاتىر؛ بىره‌ؤىنىك دىمى‌دا جوق.

ٔؤش قازان کوردىم. ه‌که‌ؤى جارىلىب جاتىر، بىره‌ؤىنىك تؤبى‌ده جوق.

ٔؤش بالىق کوردىم؛ ه‌که‌ؤى ٔولىب جاتىر، بىره‌ؤىنىك جانى‌دا جوق.

ئۇش بالا كوردىم: ەكەۋى جاب جالاكاش؛ بىرەۋىنىڭ كىيىمىدە جوق.

ئىبىر ئۇي كوردىم؛ ەسكى بار، ئىورى جوق. شاكىراعى بار ۇۇىمى جوق. بالىقتى كىيىمسىز بالالاردىڭ ەتەگىنە وراب بەرىب باعاناعى قازاندى ۇيگە الىب كەلىب، قۇرى بۇلاقتان قۇلاعىمىز بەن تاسىب سۇۇ قۇيدىق. ئۇش بالىقتى وتجاقباي ئىپسىرىب جەب، قاينىتباي اسىب جەب جاكاعى ئۇيدىڭجابىعىنان شىعىب كەتىپىز، ەسكى ەسىمدەدە جوق. 1)

وتىرىككە اكەسىنەن اسقان بالا

ئىبىر كىسى ئومىر - ومىرىنە وتىرىككە ەش كىمدى الدىنا سالماعان سۇۇايت ەكەن. بۇل كىسى بالاسىن باۋلىب وزىندەي وتىرىكشى قىلىپتى. بالاسى اكەسىنەن دە وتىرىككە استام بولىپتى. اكەسى بالاسىنىڭ اسقاندىعىن بارلايىن دەپ ئىبىر كۇنى دوگدە تۇرىپ بالاسىنا جورتا:

ـ بالام، كوزىم جەتىگىر ەمەي تۇر؛ اناۋ قاباقتاعى بۇلـ دىراعان كىيىك بە؟ ـ دەسە، بالاسى:

ـ ە، انانى ايتاسىز با؟ ول، كىيىك ەمەس، ارقار ەكەن؛ باۋىرىندا ەگىز قوزىسى ەمىپ تۇرـدەپتى.

---

1) بۇل نە؟ وتىرىك پە، وزگەمە؟ كارى قۇلاقتى كىسىلەرىمەن سۇراعانىمدا بىرەۋ جۇمباق، بىرەۋ ومىرگە ۇيقاستىرعان پەرىنە دەدى. نە قىلعان مەن مل اراسىنا جاينىلىپ كەتكەن ئسوز. بالكىم ياسىندا بۇدان كورى ادەمىرەك قىيىسىندىراق تۇرـ مانى تۇگەل ئسوز شىعار. توزىمى جەتىپ كوب مۇشەسى جوعالىپ بىزگەجۇمباق بولىپ وتىرعان شىعار. بۇ زەرتتەيتۇن ئسوز. جىيناۋشى.

اکەسی، تاعی:

ـ شراعىم سول ارقارعا قاي جاعنان بارساق جاقنداب كورگەندەيمز ـ دەسە، بالاسى:

ـ اي، اكە ـ اي! ءابدان ـ اق كوزىڭىزدىڭ جاناري كەتكەن ەكەن عوي. وسى تۇرعان ارىستانداي ارقاردى كورە ـ المادىڭىزبا؟ ارعى قىرقانىڭ بەرىسىنەن، بەرگى قىرقانىڭ ارىسىنان باسباعا بارساق قاق جەلكەسىنەن سىعالايمز ـ دەبتى دەا اكەسىن جىبەربىتى. اكەسى شىن نانىب ايتقان جەرى مەن بارىب قاراسا، ارقار تۇگىل تۇىك دە جوق ەكەن. ارتىنان كەلگەن بالاسىنا اكەسى:

ـ قانى بالام، ارقارىڭ؟ ـ دەسە بالاسى: اربا گداب قاشقانىن دا كورمەي قالىپ با ەدىڭىز، كوزىڭىز ءابدان بولدىرعان ەكەن ـ دەبتى.

سوندا اكەسى:

ـ بالام وتىرىڭكە باۋلىۋىڭ ءابدان جەتكەن ەكەن؛ وزىمنەن اسقان ەكەنسىن دەپ باتاسىن بەربىتى.

(جارىكەنت ءۇيەزى تۇسايىن ۇلىنان)

ەكى ۇرى

ءبىر ادام اسقان جان كەسىپە ۇرى بولىپتى. ۇرلىققاوزىمنەن وزگەنى وزدىرمايمىن دەپ ماقتانادى ەكەن؛ ءبىر كۇنى ءوزىنىڭ بالاسى:

ـ مەنىڭ ۇرلىقشىلىعىم ارتىلدى ـ دەپ اكەسى مەن باسەكە تالاسا كەتىپتى. اكەسى: ـ مەن ۇيا باسىپ جاتقان ساۋسقاننىڭ باۋىرىندا ءالاپانىن ۇرلاپ الامىن، ونى سەن ۇرلاۋ ءالى داعدىلانعان جوقسىن ـ دەپتى. بالاسى ـ ۇرلا، مەن كورىپ

وتىرايىن ـ دەبتى. اكەسى توعايما باربب اعاش باسىنداۋىباباسقان ساۋسقاننىڭ بالاپانىن باۋىرىنان ۇرلاب جاتقانىدا، بالاسى اكەسىنىڭ ەكى ۇلتانىن سوگىپ الىپ قويىپتى.

قايىسىسى ۇرى؟

وتىرىك انىق

ايافتاعى سۇۇعا اعىپ ولەيىن.
كونەكتەگى سۇۇعا كەۋىپ ولەيىن،
ەكى ەلى جاردان ۇشايىن؛
ەلىكتىڭ مايىن شەيىن.
بيمانىم جانىمدى ۇرسىن.
ەكى قولىم سانىمدى ۇرسىن.
جەلكەم شۇقىرىن كورمەيىن.

بۇل انتتى بالالار ءبىرىن ـ ءبىرى الداعاندا ايتىسادى. اسىرەسە وسىنداي انت بەن ناندىرىپ اكتاۋ بالانى الداعان بالا «قۇۇلدىنا» ماقتانىپ قالادى.

قۇستار نە دەيدى

قارعا ـ قانشا ەكەن! قانشا ەكەن!...
قانشا ەكەن!...
قۇزعىن ـ قىرق تىيىن!، قىرق تىيىن!...
قىرق تىيىن!...
ساۋسقان ـ شىق، قىمباتىن ەكەن!...
شىق قىمباتىن ەكەن!...

(الماتى ۋەزىرى، تورىتاي داۋكە باي ۇلىنان)

مۇنى ئىبىر قۇۋلامپاز ەلگە مەن قۇستىڭ ئىتلىن بىلەم دەب جۇرتقا تۇسىندىرگەن تىلماشتىمى بولسا كەرەك.

*
* *

التى انا قاسقىر:
التى بالا قاسقىر.
ون ەكسى جىيىلىب ئىبىر تىرنانى جەگەن ەكەن.
ول تىرنادان ئىبىر جىلىك قالغان ەكەن.
ول جىلىكتى كىشكە نە دەيمن دەسەم،
التى قانات اق ورداغا تىرەۋ ەكەن.
ول اق وردانى كىشكەنە دەيمن دەسەم،
التى اق نار، التى قارا نارغا جۇك ەكەن.
ول نارلاردى ناجىك دەيمن دەسەم،
اسبان مەن سويلەسكەن بايتەرەكتىڭ باسىن شالغان ەكەن.
ول بايتەرەكتى قىسقا دەيمن دەسەم،
ەرتەڭ مەن ۇشقان تۇرىمتاي
كەشكە باسىنا جەتىپەي قونغان ەكەن.
ول ۇۋاقتا كۇن قىسقاما دەيمن دەسەم،
تالڭ ەرتەڭ قاشقان سىيىر، كەشكە بۇزاۋلاغان ەكەن.

(الماتى ۇيەزى، بايجاراس ۇلى)

دعاي مەن سمعايدىڭ وتىرىك سالىستىرعانى

دعاي، سمعاي دەگەن ەكى اعايىندى تۇۋىسقان سۇۋايىت وتىرىكشى بولىپتى. وسى ەكەۋىن وتىرىك ايتىستىرىۋعا ەل ەكى ەن ـ جار بولىپ جىيىندا وتىرىك باسە كەسىنە ءتۇسىپتى. ءسوزدى دعايعا بەرىپتى. دعاي:

ـ قوي جىلى، قوستاب جىلقى مەن وتارعا شىقتىق. ايىنا التى سابىن اياق تارى، الپىس مىسقال تالقان ازىق، كوجەقاتىپقا ەكى سۇيىپ قابىرعا، ءبىر مىيىق ومىرىتقا، ءبىر قۇرت، ەكى مالتا بەرىۋشى ەدى. بۇل ازىقتى اي سايىن التى اتان تۇيە مەن ءتۇسىرىپ تۇرىۋشى ەدى. ءبىر كۇنى اۋىلدان كەلگەن ازىعىمدى ءتۇسىرىپ الىپ جاتىپام، ايعىر شايباي شىعىپ كەتكەن التى بىيەم جەلىندەپ جۇرىۋشى ەدى، بارىدە بوشالاپ كەتىپتى. توقباق جالدى تورى ايعىردى جايداق گۇيىندە جۇگەنسىز قاقبالاپ ءمىنىپ جۇگىرتىپ كەلە جاتىپام شىقباعان شىلارجىن داقورقايىتۇن قويان جاتىر ەكەن. تورى ايعىردىڭ ۇزەڭگىسىنە شىرەنىپ تۇرىپ تۇماعىمدى الىپ جىبەرىپ ۇرىپ ەم، كۇل ـ توپىراق بولىپ اسپانعا ۇشىپ كەتتى. ۇرعان جەرىمە كەلىسەم، تۇماعىمنىڭ مىيلىعىنان كەلىپ وتىز ۇيىرەك بالاپاندار، قىرىق قاز جۇمىرتقالاپ قالىپتى. سول كۇيى باسىما كىيە سالدىمدا بىيەلەرىمنىڭ ءىزى مەن سوعىپ كەلە جاتىپام تۇۋماعان تۇۋسەركەنىڭ تەرىسىنەن ىستەگەن مەشىنەگى قىمىز كوشتەن ءتۇسىپ قالىپتى. بىيەلەرىم امان ـ تۇگەل تابىلادى ەكەن دەپ ىرىم قىلدىمدا تورى ايعىر

ۋزەكگى باۋلاب السب تاعى سوعىب كەلە جاتىرمىن. ءبىر ايدىن شالقار دارىيانىڭ جاعاسىنا كەلسەم، ۋرمەي وت جانىپ،سورماي سۇۋ شىعىپ توپىراق جانىپ جاتىر ەكەن. تورى ايعىردى سۇۋشىپ قاڭتارا بايلاپ تاستاپ، تۇماعىمداعى تولىپ جاتقان قۇستى ۇستىنە سۇۋ قۇيىپ اسىپ وتىرسام، قىردان قىزىل تۇلكى مەنى باسباعىپتى دا تۇرىپتى. ماقتادان وعى بار، بالدىردان ءدارىسى بار، اكەمنەن قالعان اق شولاق ملتىعىم بار ەدى. تۇمسقتى تۇستاي، مۇرىندى نۇسقاي اتىپ ەدىم، تۇمسقتان تىيگەن وق قۇيرىعىنىڭ ۇشىنەن شىعىپ كەتتى. تۇماقتاعى تۇستىككە تو- ياتتاپ السپ، قىمىزىما قانىپ السپ، قانجىعامدى قاز تولتىرىپ، تۇلكىمدى بوكتەرىپ، التى دارىيانىڭ ارجاعىندا، جەتى دارىيانىڭ جەل جاعىندا بارسا كەلمەس ارالدا التى بىيەم قۇلىنداپ، قۇلىن دارىن ايمالاپ تۇر ەكەن. دارىيا - تورى ايعىردىڭ توبىعىنان دا كەلگەن جوق. ءبىر ايعىر ءۇيىرى جىلقى ايداپ قايتىپ كەلەمىن.

جولدا كەلە جاتىپ كەش باتقان سوڭ ءبىر جەرگە تۇنەيىن دەپ قامىشىنىڭ بۇلدىرگەسىنەن بارلىق جىلقىمدى ماتاستىردىم دا ىستىق قىلىپ شەيىن دەپ اينالا - توگەرەكتەن ءبىر ەتەك جاپا تەرىپ اكەلسەم، ءبارى ءشىل ەكەن بىرىلداپ ۇشتى كەتتى؛ ۇشتى كەتتى - دەپتى.

ءسوزدى سىعايعا بەرىپتى. سىعاي:

- مەن كىشكەنە كۇنىمدە ءبىر سارتتىڭ سىيىرىن باقتىم. سارتتىڭ ءبىر كۇنى ءبىر سىيىرى اۋىردى. ەسەك بەن اۋىرىپ سىيىردى ءبىر قوراعا قامادى دا ارام ولمەسىن دەپ مەنى كۇ-

زملترب قویدی. قولما ءبر وتکنر قوجانت ساپسن قایراب بەردی. ءبرمەزەتتە قالعب کەتکەن ەکەم، قاراگی قورادا ءبر دەگە قورقراب بارادی ەکەن، باعاناعی اۋەرىۋ سىبىر ءولب بارادی ەکەن دەب قورقراعاندی باۋىزداب جىبەرسەم، سارتتىڭ ۇيىقتاعان ەسەگىن باۋىزداب تاستايبىن. جانىم جاعامنان شىقتى. تاڭ سارعايا قورققانىمنان سارتتى كورمەي ەلگە قاشىپ شىعىپ كەتەيىن دەگەن وي مەن قورانىڭ ءبىر تەسىگىنەن شىعىپ ار جاعىنا قارعىپ تۇسسەم، سارتتىڭ اس ۇيىندەگى قازانىنا ءتۇسىپ كەتتىم. جالماجان تۇردىم‌دا، ءۇش جۇمىرتقا بورىكىمە سالىپ كىيىپ، سارى مايدان بەلبەۋىمە ءتۇيىپ الىپ وكۇنى ۇزاي-المايتۇن بولىپ سارتتىڭ ۇن سالعان ۇلكەن ساندىعىنا كىردىم‌دە جاتىپ الدىم. سارت ەرتە مەن تىيرمەنگە كەتتى‌دە كەشكە قايتىپ كەلىپ اكەلگەن ۇندى مەنىڭ ۇستىمە توگەتۇن بولدى. مەن ەندى نە بولسادا بولدى دەدىم داعى، سارت ۇندى قۇيا بەرگەندە ويباي! دەپ ءوزىن قۇشاقتاي الىپ ەدىم، سارت قورقباستان شاپ بەرىپ ۇستاپ الدى. ۇردى، سوقتى، وتىر-عىزىپ قويدى. ەسەك بەن بىرگە باۋىزدايمىن دەپ پىشاق قايرايدى؛ دشمنەن بۇۋىنعان بەلبەۋدەگى سارى ماي، ءىرىپ استىما توگىلىپ وتىر ەدى، سارت:

– إناگىنى ... قازاق، شىجىڭ بىسىن – دەپ توبەمەءتۇيىپ قالىپ ەدى. باعاناعى جۇمىرتقا بىرس ەتىپ جارىلىپ كەتتى. سارت، «باتشاعار تاز ەكەن» دەپ كۇبى شەلەككە سالدى‌دا اي دالاعا اپارىپ تاستادى. اي دالا، ادام جوق. ءبىر كۇن، ءبىر ءتۇن

ەلسىز دالادا جاتتىم. قارنىم اشتى. نە قىلارىمدى بىلمەدىم. ايا،ۋدا امال قىلدىمدا قاسقىر بولىپ ۋلىدىم. ۋلىپ ەدىم، اينالاما قاسقىر قابىتاب كەتتى. ۋلىۋدى قويىپ ۋندەمەي جاتتىم؛ مايدىڭ،ىيسى مۇرىندارىن جاراتۋن شىعار دەيمىن؛ اينالا تۇرىپ بىسكەلەيدى. ،بارى كەلىپ ،بىر- ،بىر سارىپ كەتىپ جاتىر. ،بىر توبەتى بۇتىن كوتەرىپ سارىي بەرگەندە بوشكە شەلەكتىڭ اۋزىنان اڭدىپ تۇرىپ قۇيرىعىنان شاپ بەرىپ ۋستاي الدىم. قاسقىر كوبىنى سالدىرلاتىپ الدىدا جونەلدى. تاۋعادا، تاسقادا سوقتى. كوبى كۇيىرەپ كۇل ـ كۇل بولدى. بولدىرعان قاسقىردى قاقبالاپ ،مىنىپ ۋيگە كەلدىم.

،وسىپ ەرجەتكەن سوڭ اريستان اسقان قاسقىر الاتۋن قاقبانشى، ،بورى الاتۋن بۇركىتشى بولدىم. بورىگە تۇسەتۋن بورتە قارا بۇركىتىم بولدى. ورەلى قاسقىردى ون كۇن قۇۋىپ سوعاتۋن بۇۋىرىل جۇيرىك اتىم بولدى. الا تاۋعا اڭعا شىقتىم. ادىر- ادىر تاۋلاردى ارىلتىپ، قىيىن ـ قىيىن تاۋلاردى قىدىرىپ كەلە جاتىسام، ،بىر قاپتالدا ،بىر ايىر ،ۋىيرى تۇلكىجۇرەكەن. بىيىكتە تۇرىپ تۇۋرالاپ بۇركىتىمنىڭ تىوماعاسىن تارتقاندا قۇيرىعى مەن قۇۋالاپ، قاناتى مەن قايىرىپ، ەكى اياق بەن ەلىۋدى، تۇمىسىق بەن توعىزدى ـ ۋستادى ـ دەبتى 1).

(بايبول ۋلى ژازبايدان)

---

1) ،ماي ـ ،ىعايدىڭ قاي قازاق ،كەنى بەلگىسىز.

بىلعاق تەنتەك

بىلعاق قاتتى اۋىرىپ ناشارلاپ جاتسا، قورقىپ وتىرعان اعايىن ـ تۋۋىسقانى: ـ ءبىر قۋدايعا تابىنىپ ءبىر قۋدايعا تابىنىپ ـ دەي بەرىپتى. سوندا الگى بىلعاق: ـ سول تابىنىپ قۋدايىڭنىڭ وزىنەن قورقىپ جاتىرمىن ـ دەپتى.

بىلعاق تەنتەك قويدى سۋۋدان ايداسا وتىرىپ، ـ كەبىنىم سۋۋ بولادى دەپ تۋرعوي ـ دەپ بارلىق قارا تۋياقتارىن سىلىپ تاستاپتى.

بىلعاق ولىك قويىپ جاتقاندارعا كەلىپ: ـ و، قويارلارىڭ كوبەيسىن، دەپتى. قابىر باسىنداعى ەل شوشىپ قالسا، مولدا ـ سىماق بىرەۋى:

ـ وسىنىڭ ءوزىن ۇستا؛ قويارىدى كوبەيتىپ قوسا قويالىق ـ دەگەندە، بىلعاق:

ـ باتىر، باتىر، قولدارىڭ قاندانىپ، قانجىعالارىڭ مايلانىپ تۇر دەگەن، نە دەپ بولماس، دەپتى دەيدى.

بىلعاق اكەسى ءولىپ ولىك جاقتا جاتقان كۇنى سونارەكەن. بۇركىت سالىپ، اڭعا شىعىپ كەتىپتى. ەل تەنتەككە قارابەكى ءۇش كۇن توسىپتى. ءۇش كۇننەن سوڭ تەنتەك كەلسە، جۇرت نەگە كەتەسىن دەسە ايتادى دەيدى:

ـ اتان ولسە سويىلار؛ اتاڭ ولسە قويىلار؛ كۇندە مۇندايى قان سونار قايدان تابىلار ـ دەپ.

تۆیه ـ تۆیه

تۆیه ـ تۆیه تۆر قایدا؟
بالقان تاۆندك باسندا.
بالدی قویان قاسندا.
ەنب كەتتم ەگسكه.
قوینم تولدی جەمسكه.
جەمسمدی جەرگه بەردم.
جەر جۆۆ سانن بەردی.
جۆۆ سانن توقتما بەردم،
توقتم قوزسن بەردی.
قوزسن قوناققا سویسب بەردم؛
قوناق قامشسسن بەردی.
قامشسی مەن قازۆردم،
قاز ءجۆنن بەردی.
ءجۆنن قنزعا بەردم؛
قنز تۆیمەسن بەردی.
تۆیمەسن تۆیەگه بەردم؛
تۆیه بوتاسن بەردی.
بوتاسن شەشەمه بەردم؛
شەشەم شەكپەن ءییرب بەردی.
شەكپەندی

قویشما بەردىم.
قویشى تاياعىن بەردى،
تاياعىن كولىگە تاستادىم،
كول كوبىگىن بەردى.
كوبىگىن بايتەرەككە جاقتىم،
بايتەرەك قابىمىن بەردى.
قابىمىن قارا سىيرىما بەردىم،
قارا سىيرىم ءسۇتىن بەردى.
ءسۇتىن ءپىسىرىپ وتىر ەدىم،
كوبەلەك كەلىپ كورىپ ەتتى،
كوبىگىن ءىشتى و كەتتى.
جايالاق كەلىپ جارىپ ەتتى،
جارمىسىن ءىشتى و كەتتى.
قارعا كەلىپ قاڭقى ەتتى،
قالعانىن ءىشتى و كەتتى،
بەتى جامان بەزگەلدەك،
بەسىك قىلىپ ول وتىر.
قاسى جامان قاسقالداق،
قاسىق قىلىپ ول وتىر.

اعاش بەن ٭شوپتىڭ اجىراسقانى

قاراعاي سەكسەۋىل مەن قىجال بولعان.
سوزىنە ٭بىر ـ ٭بىرىنىڭ قىزار بولعان.
ەكەۋى ٭بىر ارادا وسە بەرسە،
ومىرگە نىتىماعىن بۇزار بولعان.

قاراعاي بويلاي ـ بويلاي ۇزىن بولعان.
سەكسەۋىل جىلاي ـ جىلاي بۇجىر بولعان.
ەكەۋىن بىتىرەم دەپ، بىتىرە ـ الماي،
توبىلعى ۇيالعاننان قىزىل بولعان.

قاراعاي ماقتانادى تاۋعا بارىپ،
سەكسەۋىل تومەن كەتتى جىگەلدى السپ،
اق تىكەن ارشا مەنەن ەلىگەدى،
قاراعاي نە بولام دەپ سەنەن قالىپ.

قاراعاي ماقتانادى تاۋعا شىعىپ.
سەكسەۋىل ٭وزىن قالدى قۇمعا تىعىپ،
تامام ٭شوپ ارازداسىپ ايىرىلعاندا،
ەبەلەك قالا بەردى ويدا بۇعىپ.

توبلمى ايتادى ەكەن سۆۆ سايىن دەب،
تەرىسكەي بەتكە شعب جۆۆسايىن دەب،
قاراعاي ايتادى ەكەن توبلمعا،
ءتىل الساڭ ءبىر جۆمسقا جۆمسايىن دەب.

ايتىبتى ءتىلىڭىزدى الايىن دەب،
مەكەندى تەرىسكەيگە سالايىن دەب.
قاراعاي ساقالى مەن جۆمساعان سوڭ،
ەتەككە نەدە بولسا بارايىن دەب.

توبلمى اتقا ءمىندى كونەم ـ اۆ دەب،
قامىسقا جاۆابمدى بەرەم ـ اۆ دەب.
شىنە بارا جاتىب قايمى ءتۆستى.
قايتاردا اتىم جەتپەي ولەم ـ اۆ دەب.

توبلمى بارا جاتىر اقىل ويلاب؛
الدىنان ولەڭ شىقتى اتىن بايلاب،
ۆيىنە سالەم بەرىپ كىرىپ ەدى،
ۆيىنەن شىعا بەردى ورىن سايلاب.

توبىلغىنىڭ قامىسقا ايتقانى

قاراغاي جىبەرىپەدە ەرىپ كەل دەپ.
ەتەكتى ەرىتىپەسەڭ كورىپ كەل دەپ.
سالەمدە دۇغاي ئىشي مەن قامىس بىيگە،
ئىشىمدى سەكسەۋىلدەن ئىولىپ بەر دەپ.

قامىستىڭ قايتارغان جاۋابى

ەرگەن ئىشىپ قاراغايغا ەرەت تاغى.
بىيلىگىن شىيگە بارساڭ بەرەت تاغى.
بولەمىز يۇل شوبتەردى قالاي - قالاي،
جەرىندە بىتىكەن - بىتىكەن ونەت تاغى.

قاراغاي، قايىڭ بەردىم تاۋلىغىنا.
قۇۋانىسىن راۋاشتىڭ ساۋلىغىنا.
ساربىساق، ساۋمالدىقتى جىبەرمەسىن،
ومىرگە كەڭ قىلماسىن جاۋلىغىنا.

ات قوسشىم جانىمداغى ولەڭ ەدى.
جانتاق بەن كەكىرەدە تومەن ەدى.
ايىۋ ئىجۇن، بەتەگەگە بەرىڭ بولسىن،
توبىلغى نەگە وتىرسىن جونەل ەندى!

توبلمی وتوەدی قانی قاشب.
توبلمی جۆرە بەردی اسمب ـ ساسمب.
جولشباي منگەن اتی شولدەب ءۇلىب،
ەتەكتە قالا بەردی تۇقىم شاشب.

(تالدی ـ قورعان ۇيەزی، ورمان ۇلی عالىيدان)

ءيتتىڭ تۇمارى

ءبىر تازی جۇگىرتەتۇن ادام تازىسىن «كوز ـ ءتىل» دەن قورعاۋ ءۇشىن ءبىر مولداعا تۇمار سىزعىزىپ الماق بولىپ كەلىپتى. ورامالىنا ءبىر ۇشا، ءبىر ءتوس اكەلىپتى.

مولدا يىتىكە تۇمار جازىپ ءۇعا، «قۇدايدان» قورقىپ، جاز ـ بايىن دەسە ۇشا مەن توستەن ايىرىلاتۇن بولىپ، ايقىش ـ ويقىش قىپ الا قاعاز شىيمايلاپ مىنانى جازىپ بەرىپتى:

ـ ءيتتىڭ، ءيتتىڭ، يىتىكە
ءيتتىڭ بوعى بەتىكە.
يىتىكە تۇمار جوق ەدی،
ۇشاڭ مەنەن توسىكە.

(اقشا باي ۇلی ۇزالی)

جانی ءتاتتی شال

ءبىر ادامنىڭ جالعىز بالاسی اۋىرىپ قىسىلىپ جاتىپتی. كاری اكەسی بار ەكەن؛

ـ قۇداي ـ اۋ، وسی بالامدی العانشا، جولىنا قۇرباندىقپىن، مەنی ال، دەپ جىلاي بەرىپتی.

مۇنى سىنايىن دەپ ئىبىر قۇۋقىل جىگىت باسىنا ئۇرگەن قارىندى كىيىپ، بەت ئاۋىزىن نان مەن باستىرىپ، ئۇستىن الا-ياستاپ الا كولەكىدە ئۇيگە كىرىپ كەلىپ، وشاقتى سالدىر-تىكىزىپ سالىپ قالىپ، شالغا تاپ بەرسە، شال، قورقماننان جەرگە كىرىپ كەتە جازداپ: ـ ە، قارىن كىيگەن قارا باس قۇداي، الاتۇن كىسىك ار جاغىكدا ـ دەپ بالاسىنا سىلتەپتى.

(ت. تورغان ئۇيەزى، بايىسامباي ئۇلى سۇلەيمەن)

قوتىر تورغاي

ئىبىر قوتىر تورغاي شەكىگەلگە قونايىن دەپ ئۇمتىلماندا، شەكىگەلدىك تىكەنەكى قوتىردىك جاراسىن سىندىرىپتى دا ئۇسىپتى. تورغاي شەكىگەلگە وشتەسىپ:

ـ قاپ ئىبالام سەنى ەشكىگە ايتباسام دەپتى، ەشكىگە كەلىپ: ـ ەشكى، ەشكى، انا شەكىگەلدىك سالدىرماعىن نەگە جەمەيسىن؟ دەپتى.

ەشكى ـ ونى جەمەك تۇگىل ئۇزىم تىلاعىمدى تاپا ـ الماي جاتىرمىن ـ دەپتى. تورغاي ـ قاپ ئىبالام سەنى قاسقىرغا ايتباسام. . . .

تورغاي ـ قاسقىر، قاسقىر، انا ەشكىنى نەگە جەمەيسىن؟

قاسقىر ـ ونى جەمەك تۇگىل ئۇزىم كۇشىگىمدى اسراي ـ الماي ئىجۇرمىن، تورغاي ـ قاپ ئىبالام، سەنى جىلقىشىغاايتباسام...

ـ جىلقىشى، جىلقىشى، انا قاسقىردى نەگە ئۇرىپ المايسىن؟

جىلقىشى ـ ونى ۇرىب الماق تۇگىل ءوزىم جىلقىمدى باعا الماي ءجۇرمىن. تورعاي ـ قاب ءبالام سەنى بايعا ايتباسام...

ـ باي، باي انا جىلقىشىنى نەگە ۇرمايسىن؟

باي ـ ونى ۇرماق تۇگىل ءوزىم قوسىپامدى جەي ـ الماي جاتىرمىن. تورعاي ـ قاب ءبالام سەنى تىشقانعا ايتباسام...

ـ تىشقان، تىشقان انا بايدىڭ قوسىپاسىن نەگەجەمەيسىن؟

تىشقان ـ ونى جەمەك تۇگىل ءوزىم ءىنىمدى قازا ـ الماي جاتىرمىن.

تورعاي ـ قاب ءبالام سەنى بالالارعا ايتباسام...

ـ بالالار ـ بالالار، انا تىشقاندى نەگە ۇرىب المايسىن؟

بالالار ـ ونى ۇرىب الماق تۇگىل ءوزىمىزاسىمىزدى ويناي الماي جاتىرمىز.

تورعاي ـ قاب ءبالام، سەنى كەمپىرگە ايتباسام.

ـ كەمپىر ـ كەمپىر انا بالالاردى نەگە ۇرمايسىن؟

كەمپىر ـ ونى ۇرماق تۇگىل ءوزىم ءجۇنىمدى سايماي ـ الماي وتىرمىن.

تورعاي ـ قاب ءبالام، سەنى قۇيىنعا ايتباسام.

ـ قۇيىن ـ قۇيىن نەگە انا كەمپىردىڭ ءجۇنىن ۇشىرمايسىن؟

قۇيىن سوعىپ كەتىپ كەمپىردىڭ ءجۇنىن ۇشىرىپ، كەمپىر بالانى ۇرىپ، بالا تىشقاندى ۇرىپ الىپ، تىشقان بايدىڭ قوسىپاسىن جەپ، باي جىلقىشىنى ۇرىپ، جىلقىشى بارىپ قاسقىردى ۇرىپ الىپ، قاسقىر ەشكىنى جەپ، ەشكى شەگەلدىڭ سىلدىرماعىن جەپ، تورعاي كەگىن المىتى.

توقسابا مەن سەگمز جاسار بالا

اتقویلی ءبي توقسابا دەگەن کسی ءبرکۆن جولاۆشلاب کەلە جاتىب ءبر اۆلدىڭ سىرتىندا قوزى باققان ءبر جاس بالاعا جولىعىپ:

– بالام، بو قوزى كىمدىكى؟ – دەپ سۇرابتى. بالا: اتا، قوزى قويدىكى – دەپتى.

توقسابا – بالام، اكەڭنىڭ اتى جوق‌با ەدى، دەسە بالا:

– اكەمنىڭ قارا اتى‌دا، تورى اتى‌دا، قۇلا اتى‌دا بار– دەپتى.

توقسابا – شىراعىم، اۆىلىڭنىڭ ۇلكەنى كىم؟ – دەسە، دەسە، بالا:

– اتا، ۇلكەنى تۇيە بولادى – دەپتى.

توقسابا – جوق بالام ساقالدىسىن ايتامىن دەسە، بالا:

– آۆىلدىڭ ساقالدىسى تەكە بولادى اتا – دەپتى.

توقسابا ۇندەمەپتى دەتاۆ تەكەنىڭ مۇيىزىنەن قىلعان سىلدىرماقتى شاقشانى مەردىڭ قاسىنا قاعىپ ناسىباي اتسا، بالا:

– اتا شاقشاڭىز نەنىڭ ءمۇيىزى؟ – دەپ سۇرابتى.

قىجالداناپ تۇرعان توقسابا ءبي:

– بالام، بۇل ءبزدىڭ جەردىڭ قويانىنىڭ ءمۇيىزى-دەپتى.

سوندا بالا:

ـ ەلى ازعاننك جەرى ازعان دەگەن براس ەكەن ـ اۋ؛ ءبىزدىك ەلدىك قويانىنىك مۇيىزىنەن شاڭگاراق بىەدى؛ ءسىزدىك ەلدىڭىز شاقشاعاعانا جارابتى ـ عوي ـ دەبتى.

توقسابا اۋىلىنا قايتقاندا «كەزەندىنى ءبىر بالا السب كەتتى» دەب ايتا كەلىپتى.

اققويلى ەلىنىك ەنى كەز ەكەن، سونى مىنا بالا بىيلەيدى دەگەن ءسوزى ەكەن. ايتقانداي الگى بالا ەرجەتىپ توقسابا سۇراعان اققويلى ەلىن سۇرابتى. 1)

(شىنى ۇلى سانداي)

سوقىر، تاز جانە جالاق

ءبىر سوقىر، ءبىر تاز جانە جالاق ۇشەۋى جولداس بولىپتى. بۇلار جولاۋشىلاپ ءبىر جات ەلگە كەلە جاتقاندا ۇشەۋى سوقىر، تاز، جالاق ەكەنىمىزدى ءبىلدىرمەي جاي وتىرىسالىق؛ سوقىر كوزىن سۇرتىپەسىن؛ تاز باسىن قاسىماسىن؛ جالاق ەرىنىن جالاماسىن دەپ سەرت قىلىسىپتى. ءبىر ۇيگە قونىپ وتىرسا تازدىك باسى قىشىپ، جىبىرشىپ وتىرا ـ الماپتى. سوندا تاز اڭگىمەگە كىرىسىپ: ـ اكەمىز اسقان ات ۇستىنە مىقتى بولعان كىسى ەدى؛ قامشىداي ـ قاتقان جۇيرىككە ءمىنىپ قايىك سويىلدى قولعا السپ، بورىكتى بەرەسە مىنا شەكەگە، ءبىرەسە مىنا شەكەگە كىيىپ السپ ارالاسقاندا... دەپ باسىن ءابدان ۇيكەلەپ قاسىپ السپتى.

1) اققويلى ـ ۇلى ءجۇز دۇۋلات شۇۋعا قارايدى.

مۇنى سوقىر ءىلىب مەنىڭدە اكەم قۇرالايدى كوزگە اتانۇن مەرگەن ەدى: سارا قۇلاش ساداقتى بەتكە وسىلاي ۇستاب سىعالاب تۇرىپ بۇلاي ءىسىرتارتىپ، بۇلاي ءىسىر تارتىپ جىبەرگەندە الڭ جاڭ جاپىراقتاي ءتۇسىپ ەدى ـ دەپ كوزىن قاسىپ الىپتى.

مۇنى كورىپ وتىرعان ەرنى تىرىسقان جالاڭ ـ ءىالدىڭ ـ ءىالدىڭ بارىڭدىكىن دە ءىبىلدىم ـ دەپ ەرنىن ەكى جالاپ الىپتى.

(الماتى ۇيەزى. قالدق ۇلى ىسىماقانان)

جانتايىتىپا

ءىىر كىسىنىڭ بالالارىنىڭ اتى قامىسباي، قاسقىرباي، قويباي، قۇزۇباي، سۇزۇباي، قايراقباي، پىشاقباي، باۋباي، بالتاباي، ەكەن. بۇل كىسىنىڭ كەنجە كەلىنى، بالتابايدىڭ كەلىنشەگى ءتۇسىپتى. جاڭا تۇسكەن جاس كەلىن سۇزۇعا كەلگەندە، قايىن اتاسى كەلىنىن سىناعالى سۇزۇدىڭ ارجاعىنان ساسقالاقتاپ جۇگىرىپ كەلىپ:

ـ «سۇزۇدىڭ ار جاعىندا، قامىستىڭ بەر جاعىندا، قويدى قاسقىر جەپ جاتىر. جىلدام اۇىلما قابار بەر. بالتاباي پىشاق قايراپ اكەلىپ، الال باۋىزداپ السىن. مەن قاسقىردى قۇزۇپ كەتتىم» دەپتى. كەلىنشەكدە ساسقالاقتاپ جۇگىرىپ توبەگە شىعىپ كۇيەۇى بالتابايىما داۋىستاپتى:

«شاپقى ـ اۇ، شاپقى ـ اۇ شابشاڭ كەل. اتام: ـ سارقىرامانىڭ ار جاعىندا، سىلدىرامانىڭ بەر جاعىندا، ماڭىرامانى ۇلىما

جەب جاتىر. جانىمانى بىلەۋىتىكە جانىب اكەلىب، الال وراقتاب السىن دەدى. ءوزى ۋلىمانى ايداب كەتتى» دەبتى.

جۇمساۋىق قاتىن

ءبىر قاتىن اسا جۇمساۋىق ەكەن. جۇمساي-جۇمساي ەلدىڭ زىقسىن شىعاربىتى. جۇمساۋىنان قاشىب ول ۋىگە جان جولامايتۇن بولىبتى. مۇنى ءبىر تورە ەستىب، مەنىدە جۇمسارما ەكەن دەب قاتىننىڭ ۋىنە كەلىبتى. قاتىن ۋىدە قازان ءتۇسىرىب جاتقان كەزى ەكەن. دالادان كەلە جاتقان كىسىنىڭ دىبىسىن ءبىلىب، قاتىن:

- «ءاي! كىمدە بولساڭ ءىيت ايقتى ۋىگە الاكىر» دەبتى.

تورە ءىيت ايقتى الا-مالا كىرىب كەلسە، قاتىن تورەنى كورەسالا ۋيالىب قالىب:

- «ويباي الدىيار. تورە ەكەنسىز عوي. ءىيت ايقىتى ورىنىا اپارىپ قويا-قويىڭىز» دەبتى.

سونى مەن جۇمساۋىق قاتىن تورەنى تابان اۋدارماي ىلىگەرىندى-كەيىندى ەكى جۇمسابتى.

قالتاقباستىڭ قىيالى

ءبىر قالتاقباس ادام جالعىز جۇمىرتقا تاۋىپ الىبتى. الىپ، الاقانىندا ايالاپ وتىرىپ ويلابتى:

- «بۇل جۇمىرتقانى بايدىڭ بىيكەشىنە تارتسام، ول توقتى بەرسە، توقتىمدى بايدىڭ قويىنا قوسسام، توقتىم قاشىپ،

جاز قوزداسا، قوزدی قویما تاینشا السام. تاینشام قاشب بۆزاۆلاسا. بۆزاۆلی سیمرعا بـایتال السام. بایتالم ایمرعا شمسب، قۆلمنداسا. قۆلمندی بیه‌گه تایلاق السام. تـایلاعم قـایب، بوتالاسا. بوتام تـاعی تـایلاق بولسا. تـایلاعمدی تایبولاتقا به‌رسه‌م. تایبولات تانا کوز قمزین به‌رسه. قالکدیق ویناب قاینمما بارسام. جه‌له‌کتی جه‌کگه‌له‌ریم «ءجۆریکمز جه‌زده‌که!»ـ له‌ب وتـاۆننا ه‌نگمزسه. ه‌مشه‌گی ه‌نـدی ءتـۆیمن ناب که‌له جاتقان بالدمزداریم موینما اسلسا. قمرۆار قمزدار قیقۆمن سالسا. ونك بمرنه‌ده قاراماسام.

تۆنده ءتوستك قاسقاسمن جه‌ب، توسه‌ك سالنسا. تۆنديك جابلسا. کارس کورپه، ءشایی شمملدیقتك شنده شالباردی‌دا، شارنقتی‌دا شه‌شب تاستاسام. جه‌کگه‌تایدان جه‌رکی قانمان جه‌کگه‌شه‌له‌ریم جه‌ته‌له‌ب قالکدیمدی اکه‌لسه. ونی:

ـ «ءاپ! ده‌ب ۆستاي السام... ده‌گه‌نده باسی قالتاق ه‌ته ءتۆسب، الا قانداعی جۆمرتقا جه‌رگه ءتۆسب، بمرس ه‌تسب جارلسب قابتی.

تۆلکی مه‌ن قوراز

تاك الا که‌ۆه‌گده ءبر تۆلکی تاماق نزده‌ب ءجۆرب اعاشتك بۆتاعندا قوناقتاب وتمرعان قورازدی کـوره‌دی. ه‌بته‌ب اعاشتك تۆبنه که‌لب ءمۆلایمسب، قورازعا:

ـ «تاقسمر ـ اۋ. تاڭ اتتى‌عوي. ازان ايتكز. تومەن ءتۇسكىز، ييمام بولىكىز. قاۋىم بولىپ ناماز وقىلىق» دەبتى.

تۇلكىنىڭ قۇۋلىعىنا تۇسىنگەن قوراز:

ـ «ار جاعىڭىزدا مولدانىڭ ۇلكەنى جاتىر. سو كىسىنى وياتىڭىز. ءبارىمىز قاۋىم بولالىق» دەپ جاتقان تازىما سىلتەپتى. تۇلكى ەكى ـ ءۇش اتتاپ ءۇڭىلىپ تازىنى كورگەندە تىمىرشىنى تىرق ەتىپ جالت بەرىپ، جىمىپ جونەلىپتى. مۇنى كورىپ وتىرعان قوراز جىمىيىپ:

ـ «ءىنىرادار! ناماز وقىمايمىزبا، قايدا باراسىز؟ ـ دەگەندە تۇلكى:

ـ دارەتىم سىنىپ كەتتى. تەز دارەت الىپ كەلە قويايىن» دەپ جىتىپتى.

قاعاناق باس، قىل كەڭىردەك، ءىشي بورباي

قاعاناق باس، قىل كەڭىردەك، ءىشي بورباي ۇشەۋى جولداس ەكەن. ءبىر كۇنى بۇلار ءبىر توقتى ۇرلاپ سويىپتى. توقتىنىڭ بۇتارلاپ ەتىن قازانعا سالايىن دەپ جاتىپ، قاعاناق باسقا جىنىن توگىپ كەل دەپ قارىندى بەرىپتى. قاعاناق‌باس قارىندى تىسقا اپ شىققاندا قارا شىبىندار قارىنعادا، قاعاناق باستىڭ باسىنادا قاپتاي ۇيىمەلەپتى. باسىنداعى شىبىندى قاعامىن دەپ قاعاناق باس قاقاس قولىن سىلتەپ، باسىن ۇرىپ الىپتى. پىيالا توبەسى ويىلىپ، شارانا شەكەسى شارت كەتىپتى. جۇمىرتقاداي جۇقا باس جارىلىپ جان بەرىپتى.

قاعاناق باس قالايشا كەشكتى دەب ءدشي بورباي شما كەلسە، ءولىب جاتقان قاعاناق باستى كوره سالىب:

ـ «اي، اتتەگەنە ـ اي!» دەب ەكى قولىمەن سانىن سالىب قالعاندا، شىيدەي بورباي شىرت ەتىپ، ولدا مۇردەم كەتىپتى.

مۇنىڭ داۋىسى مەن قىل كەڭىردەك جۇگىرە شىعىپ، ءولىپ جاتقان ەكى جولداسىن كورىپ:

ـ «ويباي! باۋىرىم ـ اي!» دەگەندە، قىل كەڭىردەگى قىلعىنا ـ الماي ءۇزىلىپ كەتىپتى.

جيناعى

بەت

جيناۋشىدان 3
1. وتىرىك ولەڭدەر 13
2. كىرپىك شەشەن 21
3. مەيىرماننىڭ وتەرىگى 27
بۇركىت . . . . . » »
كەرى بىيە، تورى قۇلىن 30
تورى تاي 36
شىبىن 38
4. وتىرىك مەرتەگى، ۇساق اڭگىمەشەلەر . .
ءجۇز اۋىز وتىرىك ايتقان تازشا 57
5. بايسارىننىڭ وتىرىگى 62
6. وتىرىكتى ايتقان جاقسى، قوستاۋشىسى تابىلسا . . » »
7. وتىرىك مەرتەگى 64

* * *

8. بۇ قاباي مەرگەننىڭ وتىرىگى 67
9. بالا پاندى بارقىن تاز 68

* * *

10. وتىرىككە اكەسىنەن اسقان بالا 69
11. ەكى ۇرى 70
12. وتىرىك انت 71
13. قۇستار نە دەيدى؟ . . . . . » »

***

بەت

14. بەاي مەن سىعايدىڭ وتىرىسىڭ . . . . . .
سالىستىرعانى 73
15. بىلعاق تەنتەك 77
16. تۇيە، تۇيە 78
17. اعاش بەن ءشوبتىڭ اجىراسقانى 80
18. ءىيتتىڭ تۇمارى 83
19. جانى ءتاتتى شال . . . . . » »
20. قوتىر تورعاي 84
21. توقسابا مەن سەگىز جاسار بالا 86
22. سوقىر، تاز جانە جالاق 87
23. جانتايتبا 88
24. جۇمساۋىق قاتىن 89
25. قالتاقباستىڭ قيالى . . . . . » »
26. تۇلكى مەن قوراز 90
27. قاعاناق باس قىل كەگىردەك، ءشى بورباي . . . 91

РК
11684

1926 ننشی جیل باکئو قالاسندا بولعان تؤرىك ءبىلىم
بىەلەرىنىڭ توبىندا قابىلدانعان لاتىن الىپبەسى.

Aa	Bb	Pp	Tt	Dd	Rr	Zz
ا	ب	پ	ت	د	ر	ز
Ss	Cc	Jj	Qq	Kk	Gg	Gĝ
س	ش	ج	ق	ک	گ	ع
Ll	Mm	Nn	ŋ	Oo	Uu	Vv
ل	م	ن	ڭ	و	ۇ	ۋ
Ьь	Yy	Ee	Hh	’		
ى	ي	ە	ھ	دايەكشى		

Adet adet emes, jon adet.